

Ilija Mitić

PRILOG PROUČAVANJU ODNOSA DUBROVNIKA I SICILIJE OD DRUGE POLOVICE XIV. DO POČETKA XIX. STOLJEĆA

Otok Sicilija svojim položajem u centralnom dijelu Sredozemnog mora, na pomorskom putu između Levanta i Ponenta te obala sjeverne Afrike i Evrope, bio je od najstarijih vremena jedan od najznačajnijih područja dubrovačke pomorske trgovine i važno pristanište dubrovačkih brodova koji su plovili Mediteranom. Već od druge polovice XIV. stoljeća pa sve do ukidanja Republike, početkom XIX. stoljeća, trgovali su Dubrovčani na Siciliji u većoj ili manjoj mjeri, dolazeći u tamošnje luke svojim brodovima. Prije nego što budemo govorili o dubrovačkoj pomorskoj trgovini kao i o konzularnim predstavnicima Dubrovačke Republike na Siciliji, radi boljeg razumijevanja odnosa Dubrovnika s tim otokom, potrebno je nešto reći o političkim prilikama kao i o privilegijama koje su uživali Dubrovčani na Siciliji.

I

U srednjem vijeku običavao se i kopneni dio južne Italije nazivati Sicilijom, te se Napuljsko Kraljevstvo nazivalo također i Kraljevstvo Dviju Sicilija, u kojem je početkom XIII. stoljeća zavladała anžuvinska dinastija. Otok Sicilija se 1282. g. otcijepio od tog kraljevstva i bio nezavisan pod vladavinom Aragonaca, a početkom XV. stoljeća postao je sastavni dio aragonske države. Aragonski kralj Alfonzo V, koji je vladao i Sicilijom, stekao je 1442. g. i teritorij Napuljskog Kraljevstva, pa je tako taj otok ponovo ujedinjen s Napuljem. U međuvremenu su na Pirinejskom poluotoku nastale velike promjene, jer su se 1479. g. ujedinile Kastilija i Aragonija u jednu državu — Španjolsku. Početkom XVI. stoljeća (1504. g.) teritorij Napuljskog Kraljevstva bio je sjedinjen sa Španjolskom, te su od tada preko dva stoljeća španjolski vicekraljevi upravljali Napuljem i Sicilijom. Godine 1734. došli su Napulj i Sicilija pod vlast španjolskih Burbona te su se odvojili od Španjolske i ponovo osnovali Kraljevstvo Dviju Sicilija koje je kao samostalna država postojala sve do dolaska Francuza u Napulj (1806. g.).

Značenje Sicilije bilo je vrlo važno za opskrbu hranom Dubrovnika, kao i za cjelokupnu pomorsku trgovinu po Mediteranu. Političke promjene koje su se tokom stoljeća odigrale na Siciliji vlada Dubrovačke Republike nije uzimala

u obzir, već je održavala uvijek veoma bliske odnose sa vladarima toga otoka.¹

Oslobođenjem od vlasti Venecije 1358. g., Dubrovnik postaje samostalna država koja svoju trgovačku djelatnost sve više usmjerava na pomorstvo. Veze koje je Dubrovnik učvrstio tokom XIV. stoljeća sa Sicilijom i Napuljem, a preko tih zemalja i sa Španjolskom, i privilegije koje su Dubrovčani dobili u tim zemljama, bile su od golemog značenja za dubrovačku pomorsku trgovinu po Mediteranu. Dubrovčani su uživali značajne privilegije na Siciliji još u drugoj polovici XIV. stoljeća, i to naročito u lukama Messini i Sirakuzi, dok su široke trgovačke povlastice u južnoj Italiji dobili tek u drugoj polovici XV. stoljeća, dakle stotinu godina kasnije. Već sredinom travnja 1383. g. vlasti u Messini oslobodile su Dubrovčane plaćanja arboratika i carine, pa su na taj način oni bili izjednačeni sa stanovnicima Messine. Za uzvrat u svibnju iste godine dubrovačke su vlasti potvrdile oslobođenje stanovnika Messine od plaćanja svih carina i lučkih taksa u Dubrovniku. Na molbu Dubrovčana Martin I. Aragonski, kralj Sicilije, izdao je početkom prosinca 1385. g. povelju kojom je potvrdio prijašnju praksu da su Dubrovčani na Siciliji, pa prema tome i u Messini i Sirakuzi, oslobođeni plaćanja svih carina i daća kao što su i podanici Sicilije oslobođeni tih nameta u Dubrovniku. Uzvratnom ispravom od sredine rujna 1386. g. dubrovačka vlada podjeljuje građanima Messine u Dubrovniku sve povlastice koje Dubrovčani uživaju u Messini. Vlasti su na Siciliji ponovo izdale 1390. g. dva privilegija kojima potvrđuju povlastice Dubrovčana u Sirakuzi. Važan je privilegij kraljice Ivane II. iz 1492. g. koji se odnosi na imenovanje dubrovačkih konzula na Siciliji i njihovih sudačkih prava. Uzajamno dubrovačko-sicilijanske povlastice ostale su na snazi kroz XIV. i kroz cijelo XV. stoljeće. No, i pored raznih poteškoća one nisu došle ni jednog momenta u pitanje, već su naprotiv, zbog čestih povreda, od vremena do vremena samo potvrđivane. Da bi se potpuno osigurali od plaćanja carine i ostalih daća, Dubrovčani su povremeno tražili od financijskih vlasti na Siciliji prijepise privilegija ili pismene potvrde koje su im ponavljale da su oslobođeni od davanja svih taksa na otoku.

Dubrovačka se trgovina kroz XV. stoljeće proširila po svemu otoku, a nije se usredotočila samo na gradove uz istočnu obalu — Messinu i Sirakuzu, kao što je to već bio slučaj, pa su podanicima Dubrovačke Republike bile potrebne potvrde njihovih prava da bi ih se pridržavali službenici i u onim mjestima i lukama u kojima dubrovačko trgovanje nije bilo uobičajeno. Iz

¹ O vezama Dubrovnika i Sicilije nije kod nas posebno pisano već se ti odnosi uzgred spominju u pojedinim radnjama koje obrađuju dubrovačku pomorsku trgovinu i privilegije koje su Dubrovčani uživali u južnoj Italiji, Napuljskoj Kraljevini i Španjolskoj od najstarijih vremena do ukidanja Dubrovačke Republike. Spomenut ćemo samo neke važnije radove sa tog područja: *Gj. Körbler*, Dubrovačka Republika i zapadne evropske države (veze Dubrovnika s Napuljem, Sicilijom, Francuskom i Španjolskom), »Rad« JAZU, knj. 214, Zagreb 1917. g., str. 167—183; *V. Foretić*, Nekoliko pogleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika u srednjem vijeku, »Dubrovačko pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g., str. 139—148; *M. Spremić*, Dubrovnik i Aragonci 1442—1495. g., Beograd 1971. g., str. 29—52; *J. Lučić*, Pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika i Italije u XIII. stoljeću, »Pomorski zbornik«, br. 5, Zadar 1967. g.; *F. de Stefano*, Storia della Sicilia dal secolo XI al XIX, Bari 1948. g.; *I. Mitić*, O političko-ekonomskim vezama između Dubrovačke Republike i Napulja, »Pomorski zbornik«, knj. 7, Zadar 1969. g., str. 485—505. Od stranih autora koji obrađuju odnose Sicilije i Dubrovnika potrebno je spomenuti rad: *C. Trasselli*, Note sui Ragusei in Sicilia, »Economia e storia«, XII, Palermo 1965. g., str. 40—79.

tog su razloga privilegije Dubrovčana naknadno potvrđivane i registrirane u Palermu 1438. g., u Trapani 1441. g. i u Noti 1443. g. Na taj su način Dubrovčani u toku XV. stoljeća stekli od vladara Sicilije na području svega otoka iste privilegije koje su u početku uživali samo u lukama Messine i Sirakuze. Krajem XV. stoljeća (1490. g.) dobili su podanici Dubrovačke Republike povelju od napuljskog kralja Ferdinanda I, kojom im je osigurana sloboda kretanja i trgovanja na Siciliji, uz napomenu da ne smiju s tog otoka i ostalih kraljevih zemalja izvoziti oružje, željezo, živežne namirnice i drugu zabranjenu robu u zemlje nevjernika.

Početakom XVI. stoljeća Sicilija je zajedno sa Napuljem došla pod španjolsku vlast, koja je tim zemljama vladala preko vicekralja sve do 1734. g. Španjolski kralj Ferdinand II, kao vladar Sicilije i Napulja, potvrdio je 1507. g. sve prijašnje privilegije Dubrovniku na tim područjima, nabrojivši ih u 26 točaka, dok je kralj Karlo V. priznao (1534. g.) sva dotadašnja prava Dubrovčana u svojim zemljama, zabranivši bilo kakve represalije protiv dubrovačkih građana. Ovaj je španjolski kralj već ranije (1523. g.) udijelio Dubrovčanima pravo izvoza žita i pšenice iz Sicilije i Napulja u Dubrovnik. Sve su stečene privilegije Dubrovčana bile potvrđene od kasnijih španjolskih kraljeva; Filipa II. (1561. g.), Filipa III. (1600. g.) i Filipa IV. (1623. g.). Tokom XVII. stoljeća uvelike je opala pomorska trgovina Dubrovčana po čitavom Mediteranu, a veliki potres iz 1667. g. uništio je ne samo velik dio stanovništva već i najveći dio bogatstva ove naše male pomorske republike, pa su iz tog razloga Dubrovčani bili mnogo manje zainteresirani za stjecanje novih privilegija na području Sicilije nego u ranijim stoljećima. No, bez obzira na stanje dubrovačke pomorske trgovine koja je svoje plovidbene zadatke neposredno nakon potresa obavljala uglavnom po Jadranu, već početkom 1668. g. Karlo II., kao novi španjolski kralj, potvrdio je Dubrovčanima sve ranije povlastice koje su uživali u njegovim zemljama, pa tako i na Siciliji.

Tokom druge polovice XVIII. stoljeća stare privilegije koje su uživale pojedine zemlje u raznim lukama zapadnog Mediterana pomalo gube svoju vrijednost, naročito što se sudačke funkcije konzula tiče, ustupajući mjesto novim načelima i odnosima među evropskim državama, koji su se osnivali na principu jednakosti i recipročnosti. Od tih novih odnosa među evropskim državama nisu bili pošteđeni ni interesi Dubrovačke Republike na Siciliji, odnosno u Napuljskoj Kraljevini, gdje su Dubrovčani postepeno gubili ranije stečena prava temeljem raznih privilegija vladara Sicilije, Napulja i Španjolske. Iako je dubrovačka vlada nastojala tokom druge polovice XVIII. stoljeća, sve do ukidanja Republike, da preko svojega diplomatskog predstavnika u Napulju obnovi razne stare povlastice koje su Dubrovčani uživali na Siciliji, nije u tome uspjela jer je Dubrovačka Republika u svim pravima i dužnostima bila izjednačena s ostalim evropskim državama.² Dubrovačka Republika, međutim,

² *Privilegia*, 9, str. 1—9 («Repertorio de privilegi concessi à la Republica in Napoli, Sicilia, ab a. 1429 usq. ad a. 1600»), Historijski arhiv u Dubrovniku kao i sve ostale arhivske bilješke za ovaj rad. M. Popović-Radenković, Prilog ekonomskoj istoriji Dubrovnika. Trgovački odnosi sa južnom Italijom (1266—1442), Zbornik Filozofskog fakulteta, V-1, Beograd 1960. g., str. 201—238 (Dok su bili pod vlašću Venecije, Dubrovčani su na Siciliji uživali iste povlastice kao i sami Mlečani.); V. Foretić, sp. dj., str. 142 (Kralj Martin I. je bio veoma izdašan u davanju privilegija stranim trgovcima na Siciliji.); M. Spremić, sp. dj., str. 235 (bilj. 158—170); J. Radonić, Dubrovačka akta i povelje, knj. I, sv. 1, Beograd 1934. g., str. 181, 182, 183; *isti*, sp. dj., knj. I, sv. 2, Beograd 1934. g., str. 120, 281, 770; *isti*,

bez obzira na novo nastale međunarodne odnose i na gašenje privilegija koje su ranije uživali njezini podanici na Siciliji, kao i podanici nekih drugih mediteranskih zemalja i gradova, zadržala je sve do dolaska Francuza prisne i prijateljske odnose s vladarima i lokalnim vlastima toga otoka.

II.

Važnost Sicilije u pomorskoj trgovini Dubrovnika ogleda se već i u tome što su Dubrovčani još i prije oslobođenja od vlasti Venecije (1358. g.) održavali pomorskotrgovačke veze s tim otokom. Dubrovnik, koji je još u XI. stoljeću bio u tijesnim vezama s južnom Italijom, sklopio je već 1283. g., godinu dana nakon dolaska Aragonaca na Siciliji, trgovački ugovor s gradom Messinom. Po tom je ugovoru već tada bilo odlučeno da Dubrovčani neće plaćati lučke pristojbe, te da će uživati i druge povlastice u tom gradu.³ Naklonost vladara Sicilije prema Dubrovčanima najbolje se očituje iz činjenice što su oni kroz relativno kratko vrijeme, kako smo iz ranije navedenog mogli vidjeti, postigli značajne privilegije ne samo u pojedinim lukama već i na svemu području tog otoka. Poznato je kako je Venecija težila za političkom i ekonomsko-trgovačkom dominacijom Jadrana, pa su vladari Sicilije baš iz razloga da pariraju Mlečanima uz pomoć Dubrovčana, kao dobrih pomoraca i trgovaca, dali Dubrovčanima iste povlastice koje su uživali Mlečani, kako bi na taj način dubrovačka pomorska trgovina mogla uspješno konkurirati Mlečanima. To je bilo značajno i stoga što Sicilija i Napuljsko Kraljevstvo nisu obilovali vlastitim trgovačkim brodovljem, te su bili upućeni u svojoj trgovini na strane brodove, pa im je dubrovačka trgovačka mornarica dobro došla da se emancipiraju previše velikog mletačkog ekonomskog pritiska. Sve je to utjecalo da su Sicilijanci već zarana dolazili u Dubrovnik, a Dubrovčani pohađali sa svojim brodovima u prvom redu gradove Messinu i Sirakuzu na Siciliji. Svi spomenuti mnogobrojni privilegiji koje su izdavali Dubrovčanima vladari Sicilije bili su odraz zadovoljavanja uzajamnih ekonomskih potreba, što je dovelo do tijesnih pomorskotrgovačkih veza između Dubrovnika i Sicilije.

Međutim, u trgovini između Dubrovnika i Sicilije, zbog predmeta trgovine, značajnu je ulogu, pored privatne poduzimljivosti, imala i dubrovačka

sp. dj., knj. II, sv. 1, Beograd 1935. g., str. 231, 235, 450; *isti*, sp. dj., knj. III, sv. 1, Beograd 1939. g., str. 337 (1623. g. Filip IV, španjolski kralj, potvrđuje Dubrovčanima privilegije svojih predaka.); *isti*, sp. dj., knj. III, sv. 2, Beograd 1939. g., str. 769 (1668. g. španjolski kralj Karlo II potvrdio je Dubrovčanima ranije privilegije.); *Gj. Körbler*, sp. dj., (Dubrovnik i Sicilija s Napuljem), str. 181, 182, 183; *L. Lume*, L'archivio storico di Dubrovnik, Roma 1977, str. 33 (Spominju se privilegije Dubrovčana na Siciliji i u Napulju od 1429. do 1600. g., zatim u Messini od 1535. do 1580. g., te povlastice izdane dubrovačkim trgovcima u razdoblju od 1550. do 1737. g. na Siciliji.); *C. Trasselli*, sp. dj., str. 42—45. (Dubrovčani su od 1435. g. uživali u Palermu iste privilegije kao i u Messini i Sirakuzi.)

³ *J. Lučić*, O najranijim vezama Dubrovnika s Engleskom i Španjolskom, Historijski zbornik, 27/28, Zagreb 1974/75, str. 196; *isti*, Pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika na Mediteranu u XIII stoljeću, »Rad« JAZU, 359, Zagreb 1971. g., str. 133—161; *isti*, Pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika i Italije u XIII stoljeću, ..., str. 450, 459, 465, 470; *isti*, Pomorsko-trgovački dometi Dubrovnika u XIII stoljeću, Spomenica J. Matasovića (1892—1962. g.), Zagreb 1972. g.; *K. Jireček*, Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti srednjeg vijeka, Dubrovnik 1915. g., str. 30 (bilj. 45); *J. Luetić*, 1000 godina dubrovačkog brodarstva, Zagreb 1969. g., str. 25, 69, 73.

vlada. Kako se Dubrovnik opskrbljavao namirnicama, a najviše žitom, dobrim dijelom na Siciliji i u južnoj Italiji, dubrovačka je vlada, vodeći posebnu brigu o nabavci žita i drugih prehrambenih artikala, bila u znatnoj mjeri organizator i pokretač trgovačkog prometa između Dubrovnika i tih zemalja. Kako su se Dubrovčani već krajem XIV. i u prvoj polovini XV. stoljeća, dobrim dijelom zbog turskog osvajanja Balkanskog poluotoka, sve više orijentalizirali na pomorsku trgovinu, dubrovačko je brodogradništvo odigralo veoma značajnu ulogu u trgovini između Dubrovnika, s jedne, i Sicilije, s druge strane. S obzirom na relativnu blizinu Sicilije, dubrovački su brodovi plovili za taj mediteranski otok u svim godišnjim dobima, i to uglavnom pojedinačno, dok su u konvojima plovili u vrijeme kad je prijetila opasnost od gusara. Putovanje od Dubrovnika do Sicilije trajalo je desetak dana, a toliko i u povratku, pa uzimajući u obzir i čekanje robe u luci kao i krcanje, izlazi da je za odlazak i povratak dubrovačkih brodova sa Sicilije bilo potrebno preko mjesec dana.⁴ Potrebno je, međutim, naglasiti da je dubrovačkim brodovima u XV. stoljeću prevažano žito i druga roba sa Sicilije i južne Italije, ne samo za račun podanika tih zemalja već i samih Dubrovčana koji su taj važan prehrambeni proizvod izvozili na Kretu, Rodos, Hios, u Patras, Koron i Modon.⁵ Dubrovčani su intenzivnu pomorsku trgovinu uspostavljenu sa Sicilijom u XV. stoljeću ne samo održavali već i proširili kasnije, tokom XVI. stoljeća, u doba najvećeg uspona dubrovačkog pomorstva po Mediteranu.

Izvan Jadranskog i Jonskog mora bilo je za Dubrovčane, tokom XVI. stoljeća, najvažnije sicilijansko-napuljsko područje s lukom Messinom kao trgovačkim središtem. U tom je području bilo angažirano najviše brodogradnog prostora dubrovačke mornarice, a Messina s okolicom bila je prometno središte Sredozemnog mora toga doba. Kroz XV. i XVI. stoljeće u Messinu su svraćali svi brodovi koji su iz Španjolske ili zapadne Evrope prenosili vunu ili tkanine za Jadran ili Levant.⁶ Tamo su završavale ili su onuda prolazile linije dubrovačkih brodova iz Grčke, Sirije, Aleksandrije, Apulije, Italije, Francuske, Španjolske, Engleske i Flandrije, kao i iz luka sjeverne Afrike. Sicilijanske luke služile su i kao pretovarne stanice za brodove koji su sa Zapada donosili engleske i flandrijske tkanine, pa ih ovdje predavali drugim brodovima da ih

⁴ *Div. canc.*, 59, str. 80, 146; *isto*, 60, str. 58; *Div. not.*, 34, str. 149; *isto*, 74, str. 19; *M. Spremić*, sp. dj., str. 85; *B. Krekić*, Ragusa e gli Aragonesi verso la metà del XV secolo, *Rivista Storica del Mezzogiorno*, anno I, fasc. I—II, 1966, str. 205—219.

⁵ *Div. canc.*, 61, str. 193—194; *isto*, 68, str. 154; *isto*, 74, str. 5—10; *isto*, 80, str. 129 (Trgovinom između Sicilije, južne Italije i Levanta bavili su se predstavnici najpoznatijih dubrovačkih porodica: Gundulići, Bunići, Pucići, Saraka, Ragnina, Ristići i drugi.); *Div. not.*, 61, str. 107; *isto*, 63, str. 117; *B. Krekić*, Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen Age, Paris — La Haye, 1961. g., str. 353, 397.

⁶ *J. Tadić*, Španija i Dubrovnik u XVI veku, Beograd 1932. g., str. 155 (Autor smatra da je po količini i po vrijednosti robe Dubrovnik tokom XVI. stoljeća više uvezio iz južne Italije i Sicilije nego što je izvezio u ove zemlje; a ako se usporede artikli uvoza i izvoza, onda se vidi da je Dubrovnik po vrsti i vrijednosti robe bio mnogo više zavisao od tih zemalja nego one od njega.); *isti*, *Le port de Raguse et sa flotte au XVI siècle*, *Bibliothèque général de l'école pratique des hautes études*, Paris 1958. g., str. 9—27.

dalje prenose po raznim mediteranskim lukama.⁷ Taj su teret pretežno preuzimali Dubrovčani sa svojim brodovima i time uvelike koristili povoljnu pomorskotrgovačku konjunkturu na Siciliji i po svemu Mediteranu.

Zemljište i klima u Dubrovniku i njegovom zeledu razlikovala se od prirodnih uvjeta na Siciliji, pa su iz tog razloga obje strane posjedovale različite proizvode koje su mogle da razmjene. U opsežnoj trgovini između Dubrovnika i Sicilije mnogi su proizvodi bili predmet razmjene, pri tome je svaka strana izvozila ono što je imala, a uvozila ono što joj je bilo potrebno.

Kao i u drugim mediteranskim gradovima, jedan je od glavnih zadataka vlade u Dubrovniku bio opskrba stanovništva žitom. Dubrovačka Republika nalazila se na krševitoj zemlji s neplodnim zeledem, pa je iz tog razloga za nju nabava žita imala posebnu važnost. Nasuprot tome, južna Italija i Sicilija su od najstarijih vremena bili veliki izvoznici žita, pa je u tim zemljama Dubrovnik našao pogodno tlo za nabavu tog važnog proizvoda. Da bi žito mogli izvesti, Dubrovčani su morali prethodno dobiti od vladara Sicilije, ili ovlaštenog organa, dozvolu za izvoz, i to posebno za svaku godinu, pa je to bio jedan od osnovnih razloga da je dubrovačka vlada nastojala uvijek održavati prijateljske odnose sa tamošnjim vladarima.⁸ Da bi nabavila žito, dubrovačka je vlada slala, obično krajem ljeta, na Siciliju svoje poslanike koji su bili dužni da utvrde cijenu, dobiju dozvolu za izvoz, kupe žito i otpreme ga put Dubrovnika. Dubrovačka je vlada, da bi opskrbila Republiku žitom, pored slanja poslanika, davala kredite svojim i stranim podanicima, obvezujući ih na dovoz određene količine žita do točno utvrđenog datuma, a nekim je trgovcima davala i posebne provizije koji bi do određenog roka doveli žito. Cijenu žita određivala je dubrovačka vlada, ali pri tome nije imala za cilj da ostvari zaradu, već da opskrbi stanovništvo tim najvažnijim prehrambenim proizvodom. Dubrovčani su nabavljali žito na Siciliji najviše za gotov novac, ali su ga kupovali i za srebro, olovo, drvo, a u XV. stoljeću često i za tkanine. Po istom sistemu kao i žito, u Dubrovnik je stizalo i prodavano proso i ječam, a kako su ti artikli bili jeftiniji od pšenice, dubrovačka je vlada davala upola manju proviziju za dovoz tih artikala nego za dovoz pšenice.⁹

⁷ J. Tadić, Organizacija dubrovačkog pomorstva u XVI. veku, Ist. časopis, SAN, god. I, sv. 1—2, Beograd 1949. g., str. 40, 41, 51—53. (Autor uspoređujući visinu vozarine sa cijenom brodskih »kola« (kar, carro) u raznim periodima XVI. stoljeća dolazi do zaključka da je godišnja čista zarada dubrovačkih brodova bila veoma velika. Zato su Dubrovčani smatrali pomorstvo za najvažniju granu svoje privrede i u njemu držali uložene najveće kapitale. Dubrovački su brodovi u XV. i XVI. stoljeću često plovili na liniji Messina—Carigrad, Patras—Messina, Patras—Sirakuza, Senj—Palermo te iz raznih luka Sicilije za Dubrovnik.)

⁸ J. Radonić, sp. dj., knj. II, sv. I, Beograd 1935. g., str. 61 (1502. g. — Uputstvo za M. Gjorgjića koji je dobio zadatak da se zauzme kod vicekralja Sicilije radi izvoza žita s tog otoka.); I. Mitić, Ptice za lov kao poklon Dubrovačke Republike vladaru Napulja, »Anali« Hist. instituta JAZU, sv. 15—16, Dubrovnik 1978. g., str. 113—134 (Španjolski kralj Karlo V. udijelio je Dubrovčanima 1523. g. pravo izvoza žita i pšenice iz Sicilije. Dubrovčani su darivali 12 ptica za lov godišnje napuljskom vladaru, koji je ujedno bio i vladar Sicilije, od početka XVI. st. pa sve do ukinuća Republike, kako bi sačuvali stečene privilegije i dobili dozvolu za redovan izvoz žitarica iz njegove zemlje.)

⁹ Cons. rog., 7, str. 162, 164—167; isto, 17, str. 150, 151, 176, 187, 201, 204 (Dubrovačka je vlada slala razne poslanike na Siciliju za nabavu žita.); Liber viridis, cap. 358, str. 268. (Sredinom XV. st. dubrovačka je vlada odredila da nijedan trgovac ne može dobiti od države novi zajam za nabavu žita dok ne vrati prethodni.); Div. not., 42, str. 90 (Žito su pretežno nabavljali iz Sicilije privatni trgovci, i to ne samo Dubrovčani već i stranci.); D. Dinić-Knežević, Trgovina žitom u Dubrov-

Pored žitarica, sa Sicilije je dolazila u Dubrovnik velika količina vune koja nije potjecala s tog otoka, već je dopremana iz Katalonije, te pretovariavana u lukama Sicilije na putu prema Dubrovniku. Dubrovački arhivski dokumenti uglavnom daju podatke o toj vuni, oko koje su nastali neki sporovi. Do njih je često dolazilo jer je put od Katalonije do Dubrovnika bio dug i pun raznih teškoća, pa je zato često tovar vune kasnio i bio oštećen prilikom dolaska u Dubrovnik. Uvezena vuna iz Katalonije bila je odlične kakvoće, pa je za uvoz te vune vezan nagli razvoj suknarstva u Dubrovniku tokom XV. stoljeća. Dubrovačke su vlasti vodile kontrolu nad kupovinom, prodajom i upotrebom te vune. Bilo je propisano koliko se katalonske vune mora utkati u sukna, koja su imala točno određenu dužinu, širinu i težinu. Ta se vuna nije smjela miješati s vunom uvezenom iz balkanskih zemalja, jer je ona bila lošija.¹⁰

Ni domaća proizvodnja ulja nije mogla u Dubrovniku zadovoljiti potrebe, pa je i ulje dopremano i to najviše iz Apulije, a u manjoj količini i sa Sicilije, naročito iz Messine i Sirakuze.¹¹ Ni proizvodnja soli na teritoriju Dubrovačke Republike nije mogla da podmiri sve domaće potrebe, a još manje potrebe izvoza u brdovito zaleđe, što je prisililo Dubrovčane da uvoze sol. Trgovina solju bila je u Dubrovniku monopol države, od kojega je dolazila do značajnih prihoda, pa je dubrovačka vlada slala posebne izaslanike koji su u Apuliji i na Siciliji kupovali taj traženi artikal.¹² Pored žita, vune, ulja i soli podanici Dubrovačke Republike uvozili su iz Sicilije i mnoge druge proizvode, u prvom redu prehrambene; usoljeno meso i ribu kao i velike količine sira. U Dubrovnik su dovozili sir sa Sicilije, pored podanika Dubrovačke Republike i stanovnici samog otoka, kao i katalonski trgovci koji su se na putu za Jadran zaustavljali u Sirakuzi, Messini i drugim obližnjim lukama, kupovali u njima sir i prodavali ga zatim u Dubrovniku, Veneciji i Ankoni.¹³ Iako je u Dubrovniku bio zabranjen uvoz stranih vina, vlada je

niku u XV. veku, *God. Filozofskog fakulteta*, Novi Sad, 10, 1967. g., str. 79—130; G. *Luzzatti*, *Storia del commercio*, I, Firenze 1914. g.; A. *Petino*, *Aspetti e momenti di politica granaria a Catania ed in Sicilia nel Quattrocento*, *Studi di economia e statistica*, Catania 1951/52; B. *Hrabak*, *Izvoz žitarica iz Osmanlijskog carstva u XIV., XV. i XVI. stoljeću*, *Priština* 1971. g., str. 506—511; M. *Spremić*, sp. dj. str. 128—146.

¹⁰ D. *Roller*, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb 1951. g.; G. *Novak*, *Vunena industrija u Dubrovniku do sredine XVI. stoljeća*, *Zbornik M. Rešetara*, Dubrovnik 1931. g., str. 100 (Na vunu uvezenu izvan Jadrana plaćala se carina u Dubrovniku od 1%.); K. *Vojnović*, *Carinski sustav Dubrovačke Republike*, »Rad« JAZU, 129, Zagreb 1896. g., str. 90—171; M. *Spremić*, sp. dj., str. 146—152.

¹¹ *Cons. minus*, 10, str. 224; *Div. not.*, 26, str. 152; *Deb. not.*, 39, str. 85; J. *Radonić*, sp. dj., knj. II, sv. 1, Beograd 1935. g., str. 586, 707; K. *Jireček*, *Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti...*, str. 87; M. *Spremić*, sp. dj., str. 152—154.

¹² *Cons. rog.*, 27, str. 106 (1494. g. — navodi se da se sol dovozi sa Sicilije.); J. *Radonić*, sp. dj., knj. I, Beograd 1934. g., str. 490; *isti*, sp. dj., knj. II, Beograd 1935. g., str. 530; M. *Gecić*, *Dubrovačka trgovina solju u XIV. veku*, *Zbornik Filozofskog fakulteta III*, Beograd 1955. g., str. 95—123; M. *Popović-Radenković*, *Prilog ekonomskoj istoriji Dubrovnika...*, str. 189—253; M. *Rešetar*, *Dubrovačka numizmatika*, I, *Sremski Karlovci* 1924. g., str. 91—93; M. *Spremić*, sp. dj., str. 155—157.

¹³ *Cons. maius*, 7, str. 84; *Cons. Min.*, 16, str. 196; *Div. canc.*, 57, str. 120 (Pretežno su trgovci iz Messine prodavali usoljeno meso u Dubrovniku.); *Cons. rog.*, 19, str. 197; *Div. not.*, 32, str. 155; *isto*, 47, str. 89; J. *Radonić*, sp. dj., knj. II, Beograd 1934. g., str. 586, 614, 629—630, 707; R. *Jeremić* — J. *Tadić*, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, I, Beograd 1938/39, str. 34.

ponekad odobravala da se ono kupuje u inozemstvu, naročito kad vino proizvedeno na njezinom teritoriju nije moglo da podmiri domaće potrebe. Jedan dio uvezenog vina stizao je i sa Sicilije. Dubrovnik se opskrbljivao i bobom s tog otoka, i to redovno iz Messine, a katkad i raznim povrćem i voćem, naročito narančama. Jedan je od važnih uvoznih artikala u Dubrovnik bio i šećer sa Sicilije. Najviše šećera dovozili su u Dubrovnik katalonski trgovci, a pored čistog šećera u Dubrovnik su se uvozili i razni slatkiši te koža i indigo.¹⁴ Prema navedenom možemo utvrditi da su Dubrovčani nabavljali sa Sicilije pretežni dio proizvoda koji su im bili potrebni, a na svom području nisu ih imali uopće ili ne u dovoljnoj količini.

Sicilija, kao i južna Italija, bile su siromašne rudama, pa su podanici Dubrovačke Republike izvozili velike količine srebra iz Bosne i Srbije u te zemlje. Vladari Sicilije bili su veoma zainteresirani za dovoz srebra u njihove kovnice, što su Dubrovčani dobro znali, pa su na račun dovoza srebra tražili i dobivali razne povlastice od istih vladara. Zbog velike potrebe za srebrom i visokih nameta kojim je bila opterećena trgovina tim metalom, vlada je u Dubrovniku odredila sredinom XV. stoljeća visoku novčanu kaznu za sve izvezeno, a neprijavljeno srebro. Dubrovačka je vlada, kao i pojedini dubrovački podanici, dolazila na Siciliju do svih potrebnih proizvoda, a prvenstveno do žita, plaćajući te artikle srebrom. Ovaj plemeniti metal, koji se izvezio preko Dubrovnika, bio je fine kvalitete, neobrađen ili u šipkama, a katkad su Dubrovčani prodavali na Siciliji i razne srebrene predmete. Osim srebra iz Dubrovnika se izvozilo i olovo, za koje je dubrovačka vlada kupovala sol u Messinu i drugim susjednim mjestima po Siciliji. Uz srebro i olovo na Siciliju je stizalo u manjoj količini i željezo iz dubrovačkog zaleđa, posredništvom dubrovačkih trgovaca i pomoraca.¹⁵

Proizvodnja tkanina u Dubrovniku veoma se povećala početkom XV. stoljeća pa su one, poslije podmirenja domaćih potreba, dosta izvožene na Siciliju i u ostale zemlje južne Italije. Za svoje tkanine, koje su najvećim dijelom bile izrađene od uvezene vune, Dubrovčani su, kao i za srebro, kupovali

¹⁴ *Cons. Min.*, 24, str. 112, 48; *Div. not.*, 73, str. 45; *Div. canc.*, 66, str. 163—164; *Cons. rog.*, 3, str. 104; *isto*, 18, str. 106; *G. Cremonšnik*, Vinogradarstvo i vino u Dalmaciji srednjeg veka, Glasnik Zemaljskog muzeja, 45, 1933. g., str. 15—38; *J. Tadić*, Organizacija dub. pomorstva..., str. 95; *C. Trasselli*, Le zucchero in Sicilia, Economia e storia, Palermo 1955; *I. Božić*, Ekonomski i društveni razvitak Dubrovnika u XIV—XV veku, Ist. glasnik, 1, Beograd 1949. g., str. 21—61; *M. Spremić*, sp. dj., str. 157—162.

¹⁵ *Let. di Levante*, 14, str. 184; *Cons. Min.*, 14, str. 159; *isto*, 15, str. 36, 147, 151, 210, 226; *Div. canc.*, 65, str. 183; *Prepiska*, XV. st., sv. 3, str. 198; *J. Tadić*, La Puglia e le città dalmate nei secoli XII—XIII, Archivio storico Pugliese, Anno 13, fasc. 1—4, Bari 1960. g., str. 1—7 (B. Kotruljević ističe da se Dubrovčani odlično razumiju u trgovinu metalima, naročito srebrom.); *isti*, Privreda Dubrovnika i srpske zemlje u prvoj polovini XV veka, Zbornik Filozofskog fakulteta, X, Beograd 1968. g., str. 519—536; *G. Yver*, Le commerce et les marchands dans l'Italie méridionale au 13 et au 14 siècle, Paris 1948. g., str. 77—84; *M. Rešetar*, Dubrovačka numizmatika..., I, str. 226—229, 369, 493; *V. Vinaver*, Prilozi istoriji plemenitih metala, cena i nadnica, Ist. glasnik, 1—2, Beograd 1960. g., str. 59, 95; *K. Jireček*, Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem veku, Zbornik K. Jirečeka, I, Beograd 1959. g., str. 260 (Autor navodi da je u srednjem vijeku olovo najviše služilo za pravljenje metalnih krovova na crkvama i kulama.).

na Siciliji sve što im je bilo potrebno, a najviše žito.¹⁶ Koža i krzno bili su također artikli koje su Dubrovčani izvozili na Siciliju, i to najviše kozje, ovčje, zečje, lisičje, a katkad i kože divljih mačaka. Sva ta roba stizala je pretežno u luke Sirakuze i Messine. Osim kože Dubrovčani su opskrbljivali Siciliju i stokom, koja se nabavljala iz Bosne, i to najviše konjima, ovcama i govedima. Drvo iz Senja, namijenjeno uglavnom za gradnju brodova, Dubrovčani su dovozili i prodavali na Siciliji. Osim toga podanici Dubrovačke Republike su izvozili na Siciliju katran, mlinsko kamenje, pokrivače za brodove, konope, oklope kao i razne vrste boja. Potrebno je također spomenuti da su se trgovci sa Sicilije vrlo često koristili dubrovačkim podanicima za lov ribe, i to obično u vodama Visa i Hvara.¹⁷ Iz navedenog možemo utvrditi da je popis robe koja se izvozila iz Dubrovnika prilično brojna i raznolika, što svjedoči o bogatoj razmjeni dobara između Dubrovnika i Sicilije, kao i to da je Dubrovnik bio glavni centar za svu robu koja se izvozila s prostranog balkanskog zaleđa prema Siciliji.

Analizirajući uvoz i izvoz između Sicilije i Dubrovnika, potrebno je naglasiti da, iako su količine uvezene robe iz Sicilije u Dubrovnik bile veće od količine izvezenih proizvoda, ukupna vrijednost uvoza nije bila mnogo veća od ukupne vrijednosti izvoza, s obzirom na to da su podanici Dubrovačke Republike prodavali skupe proizvode (metal, tkanine i drugo), a kupovali jeftinu robu. Živim pomorskotrgovačkim vezama između Dubrovnika i Sicilije pogodovali su i godišnji sajmovi koji su se redovno održavali u raznim mjestima otoka i na kojim su dubrovački trgovci uživali posebne olakšice na temelju ranije dobivenih privilegija. Već početkom XV. stoljeća u Messini se održavaju godišnji sajmovi koji se ubrajaju u red najvažnijih sajmova toga vremena na Mediteranu.¹⁸ U svim tim izvozno-uvoznim poslovima između Dubrovnika i Sicilije bili su angažirani u prvom redu podanici Dubrovačke Republike, a u manjem broju podanici Sicilije kao i drugih mediteranskih zemalja. Oni su svi zajedno sačinjavali jednu široku poslovno-trgovačku mrežu, čiji su konci dopirali skoro do svih važnijih luka Mediterana, oslanjajući se na Siciliju kao glavno pomorskotrgovačko uporište.

U Dubrovniku je u XV. stoljeću, bez sumnje, najviše vezala svoju trgovinu za južnu Italiju i Siciliju porodica Kotruljević, a posebno Benko Kotru-

¹⁶ *Div. canc.*, 40, str. 54 (Jedan trgovac iz Sirakuze kupio je u Dubrovniku krajem XV. st. platnenih kapa za 57 dukata.); *J. Radonić*, sp. dj., sv. II, s.r. 744—747; *D. Roller*, *Dubrovački zanati...*, str. 5—91 (Dubrovčani su svoje tkanine najviše prodavali na sajmovima južne Italije i Sicilije.); *M. Spremić*, sp. dj., str. 166—168; *G. Novak*, *Vunena industrija...*, str. 101—102.

¹⁷ *Div. canc.*, 86, str. 125—126; *isto*, 89, str. 115; *Div. not.*, 27, str. 6 (Jedan je konj prodavan obično 5 dukata krajem XV. st., ali je cijena dobrih konja za jahanje, zajedno sa sedlom, bila i do 14 dukata.). O drvu iz Senja za gradnju brodova na Siciliji: *Div. canc.*, 62, str. 116, 199; *isto*, 84, str. 102; *Liv. not.*, 30, str. 87—88; *isto*, 36, str. 101; *isto*, 39, str. 55; O dubrovačkim ribarima koji su ribali za potrebe Sicilije: *Div. canc.*, 66, str. 167; *isto*, 81, str. 183, 184; *isto*, 86, s.r. 125—126; *Div. not.*, 66, str. 25—26, 145; O izvozu katrana i mlinskih kamenja: *Cons. Min.*, 16, str. 31; *isto*, 9, str. 157; *Div. canc.*, 88, str. 161; *G. Luzzatto*, *Ekonomska povijest Italije*, Zagreb 1960. g.

¹⁸ *Gj. Körbler*, *Dubrovačka Republika i zapadnoevropske države...*, str. 178 (Već sredinom XV. st. dopustio je Ferdinand I. dubrovačkim trgovcima koji bi došli na sajmove u njegovu državu, ako bi bili spriječeni da odmah otputuju poslije sajamskih dana, da za 15 dana dužeg boravka ne plaćaju nikakav poseban porez, osim onog koji su već platili za svoju robu u sajamske dane. Za onu robu koju Dubrovčani nisu prodali na sajmu nisu bili dužni platiti nikakve carine ni poreza.).

ljević, koji je proširio svoje trgovačko poslovanje i na sjevernu Afriku, baveći se kupovanjem vune iz Španjolske i prodajom dubrovačkih tkanina. Kao iskusen trgovac napisao je 1458. g. poznato djelo pod nazivom »O trgovini i savršenom trgovcu«, u kojem raspravlja o porijeklu i prirodi trgovine kao i o vještini trgovanja.¹⁹ Pored Kotruljevića istakao se svojim poslovanjem i vezama sa Sicilijom i Marin Gundulić, i to naročito kupovinom žita. Zbog dobrog poznavanja prilika na Siciliji, dubrovačka ga je vlada uputila sredinom XV. stoljeća kao svog predstavnika na taj otok radi kupovine žita. M. Gundulić je više od 40 godina održavao trgovačke veze između svoje domovine i južne Italije, a naročito Sicilije. U trgovini s aragonskim zemljama isticala se i poznata vlastelinska porodica Gradić. Oni su kupovali žito za potrebe Dubrovnika, i to velikim dijelom na Siciliji. Pored spomenutih dubrovačkih trgovaca trgovinom s Napuljskom Kraljevinom i Sicilijom isticali su se još I. Živulović i M. Rastić, koji su bili veliki trgovci, ali i vješti dubrovački predstavnici u južnoj Italiji.²⁰

Kao što su se neke dubrovačke porodice i pojedinci usavršili u trgovini s južnom Italijom i Sicilijom, tako su se i neki stranci vješto uputili u trgovinu s Dubrovnikom. To su bili poslovni ljudi ne samo iz južne Italije i Sicilije već i iz Španjolske i Francuske. U Dubrovnik su obično dolazili kao predstavnici raznih trgovačkih kuća, ali su našavši pogodan teren za rad u njemu ostajali privremeno ili trajno. Jedan od najznačajnijih takvih trgovaca u XV. stoljeću je bio J. Sparterius, a posebno se isticala porodica de Florio iz Manfredonie. U trgovini Dubrovnika s južnom Italijom i Sicilijom posebno mjesto pripadalo je trgovcu iz Napulja A. Cichapesseu, koji je došao u Dubrovnik sredinom XV. stoljeća i bavio se isporukom velike količine žita dubrovačkoj vladi. Pored čisto trgovačke profesije bavio se i zanatskom djelatnošću, te se u proizvodnji i bojenju tkanina udružio s P. Pantelom, poznatim organizatorom tkalačke proizvodnje u Dubrovniku. U Dubrovniku je razvio svoje trgovačke poslove i Đ. Kukolo iz Barlette, koji se bavio pretežno nabavom soli sa Sicilije i južne Italije.²¹ Potrebno je naglasiti da na području Dubrovačke

¹⁹ J. Radonić, sp. dj., knj. I., Beograd 1934. g., str. 296—306; M. Zebić, Život i rad Dubrovčanina B. Kotruljevića i njegov spis »O trgovini i savršenom trgovcu«, Titograd 1953. g., str. 17, 40, 41 (Odlukom Vijeća umoljenih od 1458. g. B. Kotruljević postaje dubrovački konzul, a iste godine završio je i svoje djelo koje u originalu nosi naslov »Della mercatura et del mercante perfetto«.).

²⁰ Cons. rog., 14, str. 204—205; Lett. di Lev., 14, str. 18; Div. canc., 59, str. 107; Deb. not., 22, str. 127; J. Radonić, sp. dj., knj. II, str. 612—617, 622—635 (J. Gradić je bio često jedan od sastavljača službenih dubrovačkih pisama koji su bili upućivani vladarima Napulja i Sicilije.); isti, sp. dj., knj. II, str. 793—800 (Gradići su bili upućivani tokom XVI. st. kao dubrovački poslanici u Napulj.); M. Spremić, sp. dj., str. 173—177 (Veliku brigu dubrovačkim trgovcima zadavali su Katalonci i Sicilijanci, koji su u XV. st. gusarili po svemu Mediteranu, a katkad su ulazili i u Jadran.).

²¹ M. Popović-Radenković, Le relazioni commerciali fra Dubrovnik (Ragusa) e la Puglia nel periodo angioino (1266—1442), Archivio storico per le province napoletane, 37, 1957, 5—36; 38, 1958, 153—206; J. Mijušković, Dodjeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, Glas SAN, 246, knj. 9, 1961. g., str. 106, 114, 120 (A. Cichapesse je za stjecanje građanstva morao kupiti nepokretnu imovinu u Dubrovniku.); B. Krekić, Dubrovnik (Raguse) et le Levant..., str. 329, 338, 357, 360, 362—363, 385—386; V. Galzinski, Aragonski grbovi u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku, »Dubrovnik«, 4, Dubrovnik 1977. g., str. 103—106 (Autor spominje trgovca J. Sparteriusa iz Saragosse koji se u XV. st. doselio u Dubrovnik i poslije smrti dao sagraditi kapelu dominikanske crkve u Dubrovniku.); M. Spremić, sp. dj., str. 96—119 (Trgovačka društva osnivana u Dubrovniku, kao i na Siciliji odigrala su značajnu ulogu u pomorskotrgovačkim odnosima Dubrovnika i Sicilije.).

Republike nikada nije bilo mnogo krupnih trgovaca, stranih podanika, ali je njihova ekonomska snaga bila velika, te je njihova uloga u trgovačkoj razmjeni Dubrovnika i Sicilije, a time i u privredi Dubrovnika, bila veoma istaknuta. Dubrovačke su vlasti dovodile u svoj grad školovane ljude najvećim dijelom iz Italije, gdje su se i školovali mnogi Dubrovčani. Među njima nalazimo liječnike, veterinare, nastavnike, obrtnike za održavanje solana, obučare kao i druge osobe čija je stručnost bila potrebna u Dubrovniku.²² Stalne pomorskotrgovačke veze između Sicilije i Dubrovnika uvjetovale su neprekidno miješanje podanika Republike sa stanovnicima tog otoka, pa je tako pored stručnjaka koji su dolazili, priličan broj sirotinje odlazilo na rad, kao domaća posluga, u južnu Italiju i Siciliju, i to ne samo s dubrovačkog područja već i iz balkanskog zaleđa.

Dubrovački i strani trgovci nisu s brodovima pod zastavom Republike vršili samo prijevoz robe iz Sicilije u Dubrovnik i obrnuto već su prevozili proizvode s tog otoka i u druge strane luke. Pored toga dubrovački su brodovi prevozili raznu robu između mediteranskih luka, pa i do obala sjeverne Afrike, oslanjajući se u svojim dugim putovanjima na Siciliju zbog pogodnog položaja tog otoka na Sredozemlju.

Tokom XVI. stoljeća, u vrijeme najvećeg uspona dubrovačke pomorske trgovine po Mediteranu, među lukama Sicilije u kojima su dubrovački brodovi u prvom redu kralci raznu robu za druge strane luke nalazila se Messina. Iz te su luke Dubrovčani prevozili žito u Španjolsku i vino u Englesku, kao i raznu robu te putnike put Levanta. Iz Messine je bio najkraći put do Napulja, Pise, Marselja, Livorna, Genove i Venecije, a mnogi su brodovi pod dubrovačkom zastavom odlazili iz te luke natovareni raznom robom i za Aleksandriju. Iz podataka koji se odnose na razdoblje od prvih osam mjeseci 1587. g. izlazi da je u Messini opskrbljeno hranom za posadu 50 stranih brodova, od kojih su 15 bili dubrovački, a otplovili su u pravcu Apulije, Savone, Francuske, otoka Scio i Levanta. Iz istih podataka izlazi da su Dubrovčani u to vrijeme plovili iz Messine pretežno u nekoliko pravaca, a najčešće put Napulja i Aleksandrije, dok su Francuzi kao njihovi najveći konkurenti plovili također u nekoliko pravaca, ali najviše put Genove. Nadalje možemo utvrditi da je dubrovačka trgovačka mornarica bila u prvih osam mjeseci 1587. g. prisutna u Messini s tonažom brodova od 28.000 salmi, Venecija sa 20.000, a Francuska sa 10.000, iz čega izlazi da su brodovi pod dubrovačkom zastavom u to vrijeme prevozili gotovo dva puta više robe nego brodovi Venecije i Francuske. Potrebno je spomenuti da je najviše Dubrovčana na Siciliji živjelo u Messini, Sirakuzi i Palermu, a neki su se povukli i u unutrašnjost otoka i bavili se lokalnim trgovačkim poslovima. Najpoznatiji dubrovački trgovac iz prve polovice XVII. stoljeća, nastanjen u Messini, bio je Nikola Vitusa, koji je iskoristio povoljan pomorskotrgovački položaj te luke u koju su svraćali brojni dubrovački brodovi ne samo radi krcanja tereta već i radi opskrbe vodom i hranom za dalju plovidbu, što je uvijek bio unosan posao za sve trgovce koji su se time bavili.²³

²² *Cons. rog.*, 25, str. 247; *Cons. Min.*, 15, str. 9; *R. Jeremić — J. Tadić*, sp. dj., II, str. 85—86, 137—138 (O liječnicima i veterinarima u Italiji); *J. Lučić*, *Gli stranieri a Ragusa nel medio evo*, *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo*, 13—15, Firenze, 1976. g., str. 345—349.

²³ *C. Trasselli*, *Note sui Ragusei in Sicilia...*, str. 50—60, 62 (Autor spominje imena dubrovačkih kapetana koji su sredinom XV. st. dolazili svojim brodovima u Messinu. God. 1588. tonaža dubrovačke mornarice u Messini iznosila je 42.000

Iz Palerma su dubrovački brodovi prevozili raznu robu, ponajviše šećer, sa Sicilije u španjolske luke, pretežno u Barcelonu. Tokom XVI. stoljeća mnogi su dubrovački kapetani dugi niz godina plovili na liniji od Palerma do raznih luka Katalonije i obrnuto, pa su na taj način održavali neku vrstu stalnih pomorskotrgovačkih veza između tih luka, kao što su to činili i brodovi drugih zemalja na mnogim pomorskotrgovačkim linijama po Mediteranu. Tako su na primjer brodovi Genove održavali dugo vremena redovne pomorskotrgovačke veze od Palerma, preko Livorna do Genove i obratno.²⁴ U trgovini koju je vodila Engleska sa Sicilijom upleli su se i Dubrovčani, pa tako nalazimo već početkom XVI. stoljeća da brodovi pod dubrovačkom zastavom plove između Londona i luke Trapani, prevozeći engleske tkanine koje su bile veoma tražene na tom otoku. Sicilija je bila od najstarijih vremena ekonomski povezana s obalama sjeverne Afrike, naročito s Tunisom, pa su dubrovački brodovi već od kraja XV. stoljeća sudjelovali u razmjeni robe između tih dviju zemalja. Jedan od prvih Dubrovčana koji se nastanio u Tunisu bio je G. de Gregorio, a bavio se trgovinom robova, izvozom lana za Siciliju i uvozom vina s tog otoka. U trgovanju između obala sjeverne Afrike i Sicilije dubrovački su brodovi bili veoma traženi, jer su pripadali neutralnoj zemlji koja se nalazila pod zaštitom Carigrada, pa su na taj način bili donekle sigurni od napada berberskih gusara s afričkih obala.²⁵ Dubrovčane i njihove brodove nalazimo pored Messine, Palerma i Trapania još i u Sirakuzi, Cataniji, Augusti, te u manjim mjestima Sicilije kao što su: Agrigento, Milazzo i Terranuova. Iz svih tih luka dubrovački su brodovi, tokom XV. i XVI. stoljeća, uvozili i izvozili raznu robu po Mediteranu uglavnom u tri smjera: jedan je vodio prema Jadranu i Dubrovniku, drugi prema Španjolskoj, a treći prema sjevernoj Africi.

Dubrovačkim je brodovima Sicilija bila veoma važan oslonac za prijevoz robe između mediteranskih luka, uglavnom na liniji iz Dubrovnika ili s Levanta prema zapadnom Sredozemlju. Prema postojećim prosječnim podacima od četiri broda koji su između godina 1549. i 1568. plovili iz Aleksandrije preko Sicilije put Livorna tri su bila dubrovačka, a samo je jedan bio pod drugom zastavom. Prema istim podacima, od 25 brodova koji su između 1547.

salmi, odnosno 9.450 tona. Ako se uzme u obzir da je ukupno te godine stiglo u Messinu 27.000 tonaže stranih brodova, to znači da je otprilike 1/3 tonaže otpadala na dubrovačke brodove. Nadalje autor navodi da je u prvih 8 mjeseci 1587. g. na dubrovačkim brodovima, koji su posjetili Messinu, bilo 694 člana posade, prosječno 46 osoba na svakom brodu, na mletačkim brodovima 465 osoba, a na francuskim samo 341 član posade, što ukazuje na značenje dubrovačkih brodova za luku Messinu.); *isti*, Sul movimento del porto di Messina nel 1587., »Economia e storia«, Roma 1955. g., str. 453.

²⁴ C. Trasselli. Note sui Ragusei..., str. 63—69 (Dubrovački brod kapetana S. de Nicolò plovio je dugo vremena, tokom druge polovine XVI. st., na liniji Palermo—Barcelona prevozeći raznu robu kao i neobrađenu svilu. Godišnje bi dubrovački brod mogao napraviti najviše tri do četiri putovanja na ovoj liniji, računajući da se morao uvijek zadržati duže vremena u luci radi krcanja ili iskrcavanja tereta. Isto se tako, u to vrijeme, na putu od Palerma do Barcelone često spominje i brod »S. G. Battista« dubrovačkog kapetana J. de Blasi.); *isti*, Lo zucchero in Sicilia, »Economia e storia«, Palermo 1955.

²⁵ *Isti*, Frumento e panni inglesi nella Sicilia del XV sec., Annali Fac. Econ. e Comm., Palermo 1955; *isti*, Il traffico del porto di Trapani nel 1598—99, Annali Fac. Econ. e comm., Palermo 1947. g., fasc. II (u Trapani nalazimo 1589/99. devet dubrovačkih brodova); *isti*, Note sui Ragusei..., str. 48, 55, 72, 76, 77 (Dubrovčanima je pogodovalo tržište u sjevernoj Africi, jer je roba bila veoma jeftina, pa se moglo preprodajom u lukama Sicilije veoma dobro zaraditi.).

i 1568. g. prevozili raznu robu iz zapadnog Mediterana put Livorna, opskrbljujući se hranom i vodom na Siciliji, devet je brodova bilo dubrovačkih, a ostali su bili strane pripadnosti.²⁶ Dubrovačka je mornarica nesumljivo bila značajan pomorskotrgovački činilac na Mediteranu tokom XVI. stoljeća, i to naročito na dugim plovidbenim zadacima između raznih mediteranskih luka, Levanta i Ponenta, zahvaljujući u velikoj mjeri osloncu koji je nalazila u raznim lukama Sicilije.

U svojoj dugoj povijesti Dubrovačka je Republika doživjela dva razdoblja velikog ekonomskog napretka; prvi u toku XVI, a drugi od sredine XVIII. do početka XIX. stoljeća. U to je vrijeme dubrovačko pomorstvo dostiglo visoki stupanj razvitka, što je dovelo do mnogobrojnih pomorskotrgovačkih veza s mediteranskim lukama, a naročito sa Sicilijom. To razdoblje dubrovačkog napretka, a time i veze sa Sicilijom, dijeli veliki potres iz 1637. g., koji je jedan od najkrupnijih događaja dubrovačke prošlosti, jer je lišio Dubrovnik ne samo velikog broja stanovništva nego i najvećeg dijela njegova bogatstva. Iako je već i prije potresa Dubrovnik počeo ekonomski nazadovati, a time i slabiti veze sa Sicilijom, taj je potres označio, zbog svojih teških posljedica, prijelom dubrovačke pomorskotrgovačke povijesti, a time i ekonomskih veza sa Sicilijom, na dva velika razdoblja koja obuhvaćaju vrijeme do sredine i od sredine XVII. stoljeća, odnosno vrijeme prije i poslije velikog potresa u Dubrovniku. Najveću ekspanziju svoje pomorske trgovine, a time i veza sa Sicilijom, ostvarili su Dubrovčani tokom XVI. stoljeća. Od kraja tog stoljeća jasno se nazire dekadencija starih mediteranskih trgovačkih središta jer zemlje na obalama Atlantskog oceana brzo politički i ekonomski napreduju, stvarajući jake države koje svojom pomorskom trgovinom zauzimaju pozicije ne samo na Atlantiku već i na Mediteranu. Dubrovnik nije mogao izbjeći sudbinu ostalih mediteranskih pomorskih država, jer je znatno povećan ne samo broj brodova zapadnoevropskih zemalja na Sredozemlju već i broj trgovaca, robe i poslovnih ljudi, što je sve djelovalo da je dubrovačka pomorska trgovina gubila od svog intenziteta. Tokom XVII. stoljeća namjesto starih mediteranskih trgovačkih republika pojavile su se moćne države Nizozemska, Francuska i Engleska, koje su preuzele sa svojim brodovima veliki dio prometa po Sredozemlju. Dubrovačka Republika već u prvoj polovici XVII. stoljeća povlači svoje brodove u Jadran, ograničivši se u pomorskom trgovanju uglavnom na jadransko područje. Poslije velikog potresa, tokom druge polovine XVII. stoljeća, dubrovačko se brodovlje ponovo pojavljuje po Mediteranu, kao i na Siciliji, ali bi Dubrovnik slabo ekonomski napredovao da mu nije u toku XVIII. stoljeća pomorskotrgovačka konjunktura otkrila velike mogućnosti ponovnog ekonomskog napretka. Uzrok ponovnog dubrovačkog pomorskog uspona bili su veliki evropski ratovi u XVIII. stoljeću, koji su pogodovali neutralnoj dubrovačkoj zastavi na Mediteranu. Dok su drugi narodi bili potpuno zaokupljeni ratovanjima, neutralna Dubrovačka Republika živjela je prilično u miru, a sve neprilike i opasnosti koje su je u

²⁶ *Isti*, Note sui Ragusei..., str. 41, 45 (Autor smatra da je dubrovačka neutralna trgovačka mornarica bila kao jedna golema transportna organizacija dobro opremljena i veoma dobro vođena.); *F. Braudel e R. Romano*, Navires et marchandises à l'entrée du port de Livourne, 1547—1611, Parigij 1951. g., str. 32, 33, 35 (Autor ističe da je bio veoma veliki promet dubrovačkih brodova u luci Livorno, pa navodi da su od 4 broda koja su prevozila, između 1558. i 1560. g., žito iz Sicilije za tu luku tri bila dubrovačka.); *J. Luetić*, Povijest pomorstva Dubrovačke Republike, »Pomorski zbornik«, II, Zagreb 1962. g.

to vrijeme snalazile bile su sretno uklonjene. Tako je neutralni Dubrovnik sve do francuske okupacije mogao slobodno trgovati, a njegovo je trgovačko brodovlje moglo nesmetano ploviti između raznih luka po Sredozemlju, koristeći se ponovo Sicilijom kao svojom važnom pomorskotrgovačkom i opskrbnom bazom.²⁷

Dubrovačka je Republika i u ovom drugom povijesnom razdoblju od velikog potresa pa do ukidanja republike uvozila sa Sicilije i izvozila na taj otok uglavnom iste artikle kao i u prijašnjim stoljećima, ali je količina razmijenjene robe, kao i u ranijim stoljećima, ovisila u većoj ili manjoj mjeri o općoj ekonomskoj i pomorskotrgovačkoj situaciji ne samo na tom otoku već i po svemu Mediteranu. Tokom XVIII. stoljeća Dubrovnik je uvezio manje žita sa Sicilije nego u prijašnjim stoljećima, jer je u to vrijeme ovaj prehrambeni artikal bilo lakše i jeftinije uvoziti iz Apulije i s Levanta, dok je u isto vrijeme sol uvezio sa Sicilije u većim količinama nego ikada ranije. Potrebno je posebno naglasiti da je trgovina Dubrovačke Republike s tim otokom u razdoblju poslije potresa bila slabijeg intenziteta i da su dubrovački brodovi prevozili manje količine robe između Jadrana i Dubrovnika s jedne i Sicilije s druge strane, pa iz tog razloga i nalazimo više stranih brodova u dubrovačkoj luci nego ranije. Uzrok takva stanja je u tome što su u ovom razdoblju poslije potresa neutralni dubrovački brodovi bili više angažirani slobodnom plovidbom, odnosno brodarenjem, između raznih luka po Mediteranu i Atlantiku, jer je to donosilo više koristi, a manje slabije plaćenim uvozom i izvozom robe iz samog Dubrovnika i njegovog zaleđa.²⁸ U tom razdoblju poslije potresa dubrovački su se brodovi ploveći Mediteranom na dugim linijama, s Levanta u pravcu talijanskih, francuskih, španjolskih luka, te luka sjeverne Afrike i obratno, zaustavljali na Siciliji ne samo radi opskrbe vodom i hranom već i radi iskrcaja, odnosno ukrcaja razne robe. Dubrovčani su bili i prije i poslije potresa u većoj ili manjoj mjeri uvijek značajan faktor u ekonomskoj povijesti Sicilije, jer se u pomorskotrgovačkim odnosima Dubrovnika s tim otokom nikada nije radilo o sporadičnim posjetima dubrovačkih brodova sicilijanskim lukama, već o organiziranom pomorskotrgovačkom transportu, u kojem je taj otok bio jedna važna karika. Na isti je način taj otok

²⁷ J. Tadić, O pomorstvu Dubrovnika u XVI. i XVII. veku, »Dubrovačko pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g., str. 185—186; R. Samardžić, Veliki vek Dubrovnika, Beograd 1962. g., str. 241—264 i 449—456; J. Luetić, Nekoliko vijesti o dubrovačkim brodovima zadnjih decenija XVII. stoljeća, »Dubrovačko pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g., str. 194—195; C. Trasselli, Note sui Ragusei..., str. 41, 55, 60, 71, 79 (Dubrovački su brodovi početkom XVII. st. sve više nestajali iz luka Sicilije, kao i brodovi Španjolske i Genove, ali pojedini Dubrovčani nastavljaju i dalje da plove na tuđim brodovima, ili se naseljavaju u stranim lukama.); I. Mitić, O uzrocima velikog uspona dubrovačke pomorske trgovine u drugoj polovini XVIII. stoljeća, »Pomorski zbornik«, knj. 5, Rijeka 1977. g., str. 559—572.

²⁸ Lett. di Levante, 116, str. 62 (1783. g. — »Informazione del Commercio attivo e passivo tra i sudditi di S. Mtà. Siciliana e quelli della Republica di Ragusa.« — Navodi se trgovina između Dubrovnika i Kraljevstva Dviju Sicilija te se govori o količini robe i važnosti tih ekonomskih odnosa za stanovnike zemlje.); V. Vinaver, Dubrovačka nova ekonomska politika početkom XVII. veka, »Anali« Hist. Instituta JAZU, god. IV—V, Dubrovnik 1956. g., str. 439—442 (Opskrba grada žitom i vinom. Najvažnija opskrba žitom toga doba bila je na Levantu, i to u Albaniji, grčkom otočju, Egiptu, Tesaliji, Trakiji i Anadoliji.); B. Hrabak, Izvoz žitarica iz Osmanlijskog carstva u XIV, XV. i XVI. stoljeću, Priština 1971. g., str. 528—535; J. Luetić, O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću, Građa, knj. 2, Pomorski muzej JAZU, Dubrovnik 1959. g.

kroz stoljeća odigrao značajnu ulogu i u ekonomskoj povijesti Dubrovnika, odnosno u njegovoj pomorskoj trgovini po Mediteranu, naročito u XV, XVI. i u drugoj polovini XVIII. stoljeća, kad su pored mnogobrojnih luka Ponenta i Levanta još i luke sjeverne Afrike, koje su se nalazile u neposrednoj blizini Sicilije, postale unosni i važni centri dubrovačke trgovine.²⁹

Značenje Sicilije za dubrovačku pomorsku trgovinu najbolje se ogleda u veoma ranom, već krajem XIV. stoljeća, osnivanju konzulata Dubrovačke Republike u lukama tog otoka. Broj konzulata starog Dubrovnika po Mediteranu u pojedinim razdobljima njegove povijesti bio je odraz dubrovačkih ekonomskih prilika, budući da je uspon ili pad dubrovačke trgovine i pomorstva u pojedinim zemljama uvjetovao osnivanje novih i ukidanje nepotrebnih konzulata. O tim konzulatima i konzularnim predstavnicima Dubrovačke Republike na Siciliji biće govora u nastavku ovog rada.

III.

Žive pomorskotrgovačke veze između Dubrovnika i Sicilije zahtijevale su, još od najstarijih vremena, da dubrovačke interese u pojedinim lukama tog otoka netko i službeno zastupa. Dok se Dubrovnik nalazio pod vlašću Venecije, njegove su građane na Siciliji zastupali mletački konzuli. Međutim, poslije oslobođenja od Venecije (1358. g.) dubrovački su brodovi sve više zalazili u talijanske luke i na Siciliju, ali se dubrovački trgovci i pomorci nisu više mogli obraćati mletačkim konzulima u slučaju potrebe, što je navelo dubrovačku vladu da u interesu svog pomorstva i trgovine započne osnivanjem konzulata u Italiji i na Siciliji. To je ujedno navelo dubrovačko Veliko vijeće da krajem 1387. g. donese jednu uredbu koja se odnosila na konzule, koji će biti imenovani na Ponentu, a nosila je naziv »De debitīs contractīs inter Raruseos in Italia, Sicilia, Venetijs et Dalmatia inferiori et ibi conveniendis«. Tom je uredbom bilo određeno da je, ako dva Dubrovčanina sklope ugovor u istom mjestu, odnosno gradu Italije, Sicilije, Venecije i gornje Dalmacije, vjerovnik mogao tužiti dužnika pred vlastima dotičnog mjesta, uz znanje i eventualnu prisutnost svojega konzula, dok se sudska odluka mogla izvršiti samo u onom gradu ili mjestu gdje je izrečena.³⁰ Neposredno nakon donošenja

²⁹ Z. Šundrica, Promet trgovačke robe i brodova potkraj XVIII. stoljeća na području Dubrovačke Republike, »Arhivski vijesnik«, XI—XII, Zagreb 1968/69. g., str. 55—80 (Pored dubrovačkih brodova najviše su napuljski brodovi prevozili raznu robu između Sicilije i Dubrovnika. God. 1789. stiglo je sa Sicilije 18 brodova od kojih su bila 3 dubrovačka.); V. Ivančević, Dubrovačke nabave soli u XVIII. stoljeću, »Pomorski zbornik«, knj. 8, Zadar 1970. g., str. 657—680 (Sol se za Dubrovnik najviše prevozila iz luka Augusta, Trapani, Palermo i Sirakuze.); A. Vedove, Il traffico del porto di Palermo dal 1790 al 1815, »Quaderni di Geografia umana per la Sicilia e la Calabria«, Messina 1956. g.; I. Mitić, O predstavnicima Dubrovačke Republike u zemljama sjeverne Afrike, »Pomorski zbornik«, knj. 10, Rijeka 1972. g., str. 251—260.

³⁰ Ova se uredba u vezi sa sporovima Dubrovčana na Zapadu nalazi u: *Liber viridis*, cap. 64, str. 23 (17. XII. 1387. g.); *Ref.*, 27, str. 118—119; Na tu se uredbu osvrnuo K. Vojnović, Sudbeno ustrojstvo Republike Dubrovačke, »Rad«, JAZU, 105, Zagreb 1891. g., str. 79—80; B. Stulli, Ordines artis nauticae secundum consuetudinem civitatis ragusii, »Anali« Hist. instituta JAZU, sv. 1, Dubrovnik 1952. g., str. 121; B. Krizman, Dubrovački propisi o konzulima iz XIV. stoljeća, Hist. Zbornik knj. IV, Zagreb 1951. g.

spomenute uredbe, dubrovačka je vlada osnovala svoje prve konzulate na Mediteranu, i to upravo na Siciliji u lukama Sirakuzi (1390. g.) i u Messini (1399. g.), što najbolje dokazuje koliku je važnost poklanjala vlada u Dubrovniku pomorskotrgovačkim vezama sa Sicelijom. Ti prvi dubrovački konzuli na Siciliji nisu bili Dubrovčani, već stanovnici tih mjesta. Kao ugledne trgovce dubrovačka ih je vlada, na preporuku svojih trgovaca, imenovala za konzule. Potrebno je naglasiti da je na čitavom području zapadnog Mediterana, pa tako i na Siciliji, uzimanje pretežno stranaca u dubrovačku konzularnu službu u tim zemljama bilo uobičajena praksa dubrovačke vlade, koja se održala uglavnom sve do propasti Republike. Razlog da su većinom stranci bili dubrovački konzuli na Zapadu, prvenstveno je ekonomske naravi, jer takvoj osobi, koja se bavila uglavnom svojim trgovačkim poslovima, nije trebalo nužno davati i određenu plaću. Osim toga, Dubrovnik nije imao dovoljno svojih ljudi koji bi mogli odgovoriti tom zadatku u inozemstvu, a da se ne bi osjetilo njihovo pomanjkanje u Dubrovniku. Glavni je zadatak tih prvih dubrovačkih konzula na Siciliji, kao i svih kasnijih po Mediteranu, bio da zaštite interese dubrovačkih trgovaca i pomoraca kao i da unaprijede dubrovačku pomorsku trgovinu.³¹

Na osnovi privilegije kraljice Ivane II. iz 1429. g. i kralja Ferdinanda I. iz 1459. i 1464. g. odobreno je Dubrovčanima da mogu imenovati jednog ili više konzula u pojedinim gradovima ili krajevima Sicilije i Napulja, bilo među dubrovačkim ili tamošnjim podanicima. Ti su konzuli imali svu sudačku vlast u građanskim parnicama ne samo između Dubrovčana nego i u njihovim raspravama s podanicima Sicilije i Napulja. Presude dubrovačkog konzula bile su valjane za sve vlasti na Siciliji, te ih je trebalo na zahtjev stranke odmah izvršiti. Dubrovački je senat sredinom 1453. g. donio odluku prema kojoj su se stranke mogle žaliti na presude konzula samo knezu i Malom vijeću. Osim toga dubrovačkom je konzulu bila priznato pravo zaštitnika interesa dubrovačkih trgovaca i pomoraca na Siciliji kao i pravo da bude čuvar imetka onih dubrovačkih građana koji su umrli bez oporuke. Stečene je povlastice dubrovačkih konzula kasnije potvrdio napuljski kralj Ferdinand II, a njegov je nasljednik 1498. g. dozvolio konzulima Dubrovačke Republike presuđivanje ne samo u građanskim sporovima među Dubrovčanima, kao što je to do tada bilo, već i u krivičnim.³² Vrlo su često, na zahtjev

³¹ *Ref.*, 28, str. 50 (27. VII. 1390. g. — Manfredus Aviti iz Sirakuze postaje prvi dubrovački konzul u toj luci. Njega je naslijedio J. de Prestangelo.); *isto*, 30, str. 52 (6. II. 1397. g. — Angelus Zari iz Messine bio je prvi dubrovački konzul u tom gradu.); *isto*, 31, str. 57 (9. V. 1399. g.); I. Mitić, Dubrovački konzuli i konzularna služba od najstarijih vremena do potresa 1667. g., Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 5, Zavod za hist. istraživanja pomorstva JAZU, Dubrovnik 1972. g., str. 23, 24.

³² *Privilegia*, 9, str. 1—3 («Repertorio de privileggi...»); *Cons. rog.*, 13, str. 197 (Žalba se morala podnijeti u roku od 3 dana po donošenju presude konzulu koji je vodio spor, a ovaj je morao u roku od 2 mjeseca da žalbu dostavi u Dubrovnik radi donošenja konačne odluke.); Gj. Körbler, Dubrovačka Republika i zapadnoevropske države..., str. 171—175 (Vlast se konzula očitovala i po tome što su on i njegov pisar, kad idu po službenom poslu, mogli ići naoružani, a u slučaju odsutnosti mogli su imenovati zamjenika.); I. Mitić, Dubrovački konzuli i konzularna služba..., str. 28, 29; *isti*, O političko-ekonomskim vezama između Dubrovačke Republike i Napulja..., str. 487 (Sve su navedene privilegije dubrovačkih konzula bile potvrđene od kasnijih španjolskih kraljeva, 1561, 1600. i 1623. g.).

dubrovačkih vlasti ili stranaka, u dubrovačkoj kancelariji bile zapisane presude konzula sa Sicilije, da bi se tako sačuvale u obliku kopije za slučaj da se original izgubi.

Kad se Sicilija (1442. g.) našla zajedno sa južnom Italijom pod vlašću istog vladara, na njoj su bili još uvijek samo dva dubrovačka konzulata, i to u Sirakuzi i Messini. Dubrovački je konzulat u Sirakuzi od 1436. g. pa do kraja XV. stoljeća vodila porodica Bellomo, a konzulat u Messini, tokom cijelog XV. stoljeća, porodica Staiti. Do naglog širenja mreže konzulata Dubrovačke Republike na Siciliji došlo je, zbog povećanja pomorske trgovine na tom otoku, sredinom 1459. g. kad je Senat osnovao nove konzulate u Cataniji, Palermu i Augusti. U Cataniji je dubrovački konzulat u XV. stoljeću bio u rukama porodice Castelo.³³ Samo tri godine kasnije (1462. g.) nalazimo na Siciliji dubrovački konzulat u luci Terranuova, a 1475. g. i u Scala-Bruche, te dvadeset godina kasnije i u luci Trapani.³⁴ Pored već postojećih konzulata na Siciliji dubrovačka vlada osniva tokom XVI. stoljeća još tri, i to u lukama Agrigentu (1504. g.), Milazzu (1511. g.) i Castellammare (1574. g.).³⁵ Osnivanjem još ta tri konzulata u toku XVI. stoljeća Dubrovačka je Republika imala na Siciliji u to vrijeme ukupno 11 svojih konzulata koji su se nalazili u svim važnijim lukama tog otoka. Taj se broj dubrovačkih konzulata na Siciliji više nije povećavao, već se postepeno smanjivao sve do ukinuća Republike, u skladu sa izmijenjenim pomorskotrgovačkim prilikama tokom XVII, XVIII. i početkom XIX. stoljeća na Siciliji i svemu Mediteranu.

Dubrovačko je Malo vijeće u XIV. stoljeću, a kasnije Senat sve do ukidanja Republike, birao većinom glasova i imenovao za dubrovačke konzule na Siciliji osobe iz najuglednijeg društvenog sloja, kako bi te osobe bile što bolja i efikasnija zaštita dubrovačke pomorske trgovine, njezinih pomoraca i trgovaca. Ove su osobe, osim toga, kao ugledni i utjecajni ljudi, imali određen autoritet u svojem mjestu, te su mogle preuzeti na sebe obavezu suđenja i rješavanja nesuglasica i sporova između dubrovačkih trgovaca i pomoraca

³³ *Cons. rog.*, 14, str. 273; *isto*, 24, str. 273; *Lett. di Levante*, 14, str. 31, 232; *isto*, 17, str. 63, 73, 76 (Dubrovački konzuli u Sirakuzi, tokom XV. stoljeća bili su članovi obitelji Bellomo; djed, zatim sin pa unuk.); *isto*, 14, str. 204 (I u Messini su se smjenjivali na položaj dubrovačkih konzula u XV. stoljeću članovi porodice Staiti.); *Cons. rog.*, 16, str. 35, 116; *isto*, 17, str. 82 (Članovi porodice Castelo bili su ujedno i Katalonski konzuli u Cataniji.); *isto*, 22, str. 207 (Prvi dubrovački konzul u Palermu bio je P. Spicialis, njega je naslijedio M. Agliata 1475. g. Tajnik grada Palerma bio je 1502. g. izabran za dubrovačkog konzula u tom gradu, a njega je naslijedio 1506. g. A. Galetti iz Palerma.); C. Trasselli, *Note sui ragusei in Sicilia...*, str. 43 (Spominje dubrovačkog konzula A. Bellomo u Sirakuzi.).

³⁴ *Cons. rog.*, 17, str. 94; *isto*, 22, str. 208; *Lett. di Lev.*, 14, str. 232 (K. de Aimo bio je prvi dubrovački konzul u luci Terranuova, a G. Cabastida u luci Scali-Bruche, poznatoj po izvozu žita. Današnje selo Bruccoli udaljeno je 7 milja sjeverno od Auguste. Prvi dubrovački konzul u Trapaniju bio je J. Vincenci.); *isto*, 17, str. 62 (1496. g. spominje se A. Juggolatta kao dubrovački konzul u Augusti.); *Prepiska*, XV. st., sv. 3, br. 98 (G. B. Plathomone je bio 1499. g. izabran za dubrovačkog konzula u Cataniji i odmah priznat od lokalnih vlasti iste luke.); M. Spremić, *sp. dj.*, str. 67 (bilj. 181, 200).

³⁵ *Lett. di Lev.*, sv. 17, str. 87 (I. VIII. 1504. g. — dubrovačka vlada imenuje svog prvog konzula u luci Agrigento.); *isto*, 17, str. 140 (9. VIII. 1511. g. spominje se G. Raymundi de Marchesis kao dubrovački konzul u Milazzu, blizu Messine.); *isto*, 17, str. 142 (14. XI. 1574. g. izabran je za prvog dubrovačkog konzula u luci Castellammare J. B. Montenari.); *isto*, 17, str. 131 (Sredinom 1575. g. spominje se C. Durrero kao dubrovački konzul u Terranuova.); I. Mitić, *Dubrovački konzuli i konzularna služba...*, str. 38—39.

koji su zalazili u razne luke na Siciliji, vršeći ujedno i sve ostale poslove za dubrovačku vladu. Za vladu u Dubrovniku bilo je ne samo ekonomičnije nego i korisnije imati kao konzula osobu koja stalno živi u određenoj luci, koja poznaje mjesne prilike, a pri tome umjesto stalne plaće, ima samo pravo da naplaćuje taksu od dubrovačkih trgovaca i pomoraca za učinjene usluge, i to u određenom postotku od vrijednosti uvezene ili izvezene robe. Ta se taksa ili konzularna pristojba zvala u Dubrovniku »consulagium« ili »il consolato«. Dekret o imenovanju konzula nazivao se u izvorima »privilegium consularatus«, a izdavao ga je knez i Malo vijeće po odluci Senata. Kasnije, od kraja XVII. stoljeća, ovaj se dekret nazivao »patent«, u njemu su bila naznačena sva prava i dužnosti kao i sudska nadležnost koju je novoizabrani konzul imao na svom konzularnom području. Konzul izabran od dubrovačke vlade, odnosno Senata, morao je biti priznat kao dubrovački konzul od vlasti na Siciliji, bez kojeg priznanja nije mogao započeti obavljanje svojih poslova. Općenito su u početku dubrovački konzuli na Siciliji, kao i u drugim mediteranskim lukama, djelovali na temelju privilegija kojim je dubrovačka vlada dobila pravo na obavljanje trgovine i rad konzula, što je kasnije tokom XVIII. stoljeća bilo zamijenjeno posebnim odobrenjem, odnosno diplomom (tzv. exequatur). Dubrovački su konzuli bili birani uglavnom doživotno, ali je mogućnost njihova opozivanja uvijek bila moguća, premda je to u praksi među konzulima na Siciliji bilo rijetko primjenjivano.³⁶ Općenito govoreći, tokom XVI. stoljeća iskristalizirala se dubrovačka konzularna služba dobivši svoje određeno mjesto u državnom aparatu Republike, tako da su dubrovački konzuli imali točno određen položaj, prava i dužnosti u pomorskoj trgovini Dubrovčana na Siciliji, kao i po svemu Mediteranu.

Važnost konzula za dubrovačku pomorsku trgovinu na Siciliji bila je i u tome što su oni poznavali lučke »uzance« i običaje, kao i sve obaveze broda prilikom dolaska i odlaska iz luke na svojem konzularnom području. To je ne samo olakšalo poslovanje broda i brodske posade, već je često priječilo nesuglasice koje su mogle nastati između broda i lokalnih lučkih vlasti zbog nepoznavanja »uzanca« i običaja, a što bi bilo na štetu ne samo dubrovačkih brodova već i dubrovačke pomorske trgovine. To više se to mora uzeti u obzir jer je solidnost trgovačkog poslovanja i točnost u izvršavanju lučkih obaveza bila jedna od važnih karika uspjeha dubrovačke pomorske trgovine na Siciliji ne samo u XVI. stoljeću već i u kasnijim stoljećima. Dobro organizirana dubrovačka konzularna služba na Siciliji omogućila je državnoj blagajni u Dubrovniku da redovno ubire od pomorske trgovine Dubrovčana na tom otoku sav onaj prihod koji joj je pripadao po propisima Republike. Dubrovački su konzuli na Siciliji kao i po ostalim lukama Mediterana, bili dužni

³⁶ L. Lume, *L'archivio storico di Dubrovnik*, Roma 1977. g., str. 58 (O konzulima na Siciliji.); J. Radonić, sp. dj., knj. II, sv. 1, Beograd 1935. g., str. 451, 481 (Početkom 1574. g. izabran je B. Faraoni za dubrovačkog konzula u Messini.); isti, sp. dj., knj. II, sv. 2, Beograd 1938. g., str. 101, 118, 510 (Dubrovački konzul u Palermu kupuje 1561. g. žito za potrebe Dubrovnika.); isti, sp. dj., knj. III, sv. 1, Beograd 1939. g., str. 248 (God. 1600. spominje se Dubrovčanin F. Gučetić kao dubrovački konzul u Messini. Ovo je bio rijedak slučaj da je Dubrovčanin bio konzul Republike na Siciliji.); J. Tadić, Španija i Dubrovnik u XVI. veku, ... str. 36, 37, 149 (Navodi dubrovačke konzulate na Siciliji u XVI. stoljeću, ali ne spominje konzulat u Augusti i Scala-Bruchi.); I. Mitić, *I consolati Ragusei nel Mediterraneo*, *Bollettino dell'Atlante linguistico Mediterraneo*, 13—15, Firenze 1971—1973. g., str. 449—458.

da redovno šalju u Dubrovnik izvještaje o vrsti, količini i vrijednosti prevezene robe, kao i o visini ugovorene cijene prijevoza za svaki dubrovački brod koji je na njihovom konzularnom području izvršio ukrcavanje ili iskrcavanje tereta. Na osnovi tih podataka mogla je dubrovačka carinarnica za svaki dubrovački brod točno utvrditi vrijednost prevezene robe i naplaćene vozarine u određenom vremenskom razdoblju. Prilikom povratka dubrovačkog broda u domovinu, mogle su vlasti u Dubrovniku, upoređujući podatke koje su slali konzuli sa Sicilije sa brodskim knjigama, ustanoviti jesu li knjige na brodu pravilno vođene, te na temelju toga oporezovati brod.³⁷ Osim toga, iz tih je izvještaja svojih konzula sa Sicilije vlada Dubrovačke Republike mogla tačno pratiti kretanje dubrovačke pomorske trgovine na tom otoku, te ujedno doznati u kojim se sve lukama zadržavaju dubrovački brodovi, što je bilo od bitne važnosti za otvaranje novih i zatvaranje nepotrebnih konzulata.

Među brojnim konzulatima Dubrovačke Republike na Siciliji, tokom XVI. stoljeća, onaj u Messini se posebno isticao zbog svojega pogodnog položaja. Luka Messina je bila važna točka dubrovačke pomorske trgovine na putu iz istočnog u zapadni Mediteran, pa je zbog toga i tamošnji konzul imao poseban položaj u odnosu na ostale dubrovačke konzule na Siciliji. Na temelju privilegije španjolskog kralja Karla V (1547. g.) dubrovački je konzul u Messini mogao, prema potrebi dubrovačke pomorske trgovine, postavljati svoje zamjenike u bilo koje mjesto Sicilije, i to s istim pravima koje je i sam imao.³⁸ Čini se da se dubrovački konzul u Messini slabo koristio tom privilegijom, jer je Dubrovački senat malo godina nakon toga osnovao konzulate u lukama na Siciliji gdje god su oni bili potrebni.

Krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća jasno se nazire ekonomsko nazadovanje Dubrovačke Republike i njezine pomorske trgovine po Mediteranu, što se odrazilo i na smanjenje broja konzulata. Već krajem XVI. stoljeća ne nalazimo više dubrovačke konzule u lukama Agrigento, Milazzo i Cataniji na Siciliji, a početkom XVII. stoljeća ni u luci Trapani. Kandijski rat (1645.—1669. g.) negativno je utjecao na preostalu i oslabljenu dubrovačku pomorsku trgovinu po Mediteranu, ali je pojačao trgovinu dubrovačkih brodova na području Jadranskog mora, što je dovelo do odluke Dubrovačkog senata (1657. g.) da povuče sve svoje brodove s Mediterana u Jadran. Od početka kandijskog rata pa do ove odluke Senata, tj. od 1645. pa do 1657. g. Dubrovačka je Republika spala na samo dva konzulata koja je još držala na Siciliji, i to u Messini i

³⁷ S. Vekarić, Dubrovačka trgovačka flota 1599. g., »Anali« Hist. instituta JAZU, sv. III, Dubrovnik 1954. g., str. 427—432; J. Luetić, Pomorac i diplomat Vice Bune, »Anali«, Hist. instituta JAZU, sv. I, Dubrovnik 1952. g., str. 255—266; isti, Povijest pomorstva Dubrovačke Republike, »Pomorski zbornik«, II, Zagreb 1962. g., str. 1703—1710; I. Mitić, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika, Dubrovnik 1973. g., str. 44—49.

³⁸ Gj. Körbler, Dubrovačka Republika i zapadnoevropske države..., str. 252 (Ovlaštenje je izdano tadašnjem dubrovačkom konzulu u Messini B. Petru Faragoniju.); C. Trasselli, Note sui Ragusei in Sicilia..., str. 49 (»Nel 1548 è certo che funzionava a Messina il Tribunale del Console dei Ragusei...«). Interesantno je spomenuti da se u jugoistočnom, unutrašnjem dijelu otoka Sicilije, u blizini Sirakuze, nalazi mjesto Ragusa (»Ragusa di Sicilia«) koje nosi isto ime kao i naš stari Dubrovnik (Ragusa). Bilo bi zanimljivo istražiti da li Ragusa na Siciliji, što se osnivanja i naziva tiče, ima neke veze sa starim Dubrovčanima koji su trgovali i živjeli na Siciliji. O tome su nešto neodređeno pisali: C. Trasselli, Note sui Ragusei in Sicilia..., str. 51 (bilješka 40) i M. Skurla, Ragusa, Cenni storici, Ragusa 1866. g., str. 16.

Palermu. Svi postupci i odluke dubrovačke vlade u prvoj polovini XVII. stoljeća bili su odraz nove ekonomske politike Dubrovačke Republike koja je nastojala da ekonomski život Dubrovnik uskladi sa novonastalim prilikama u bazenu Sredozemnog mora. Jedna od tih odluka je bila i ukidanje svih nepotrebnih konzulata ili spajanje nekoliko ranijih konzulata u jedan sa širim jurisdikcionim područjem. Tako je već spomenute 1657. g. Dubrovački senat odredio da se konzulatu u Napulju priključi čitavo područje Messine. Sve veće smanjivanje broja konzulata Dubrovačke Republike po Mediteranu sredinom XVII. stoljeća dovelo je do toga da od 11 konzulata, koliko ih je Dubrovnik imao u XVI. stoljeću na Siciliji, ne nalazimo više nijednog na tom otoku uoči velikog potresa, koji je zadesio Dubrovnik 1667. g.³⁹

Neposredno nakon velikog potresa, u nastojanju da ekonomski što više ojačaju i što prije obnove porušeni grad, Dubrovački je senat preinačio svoju raniju odluku o povlačenju dubrovačkih brodova u Jadran, donesenu 1657. g. te dozvolio plovidbu i izvan Jadrana svim brodovima koji su dobili za to posebnu dozvolu. Širenje dubrovačke pomorske trgovine izvan Jadrana, prema Siciliji i zapadnom Mediteranu, dovelo je do ponovnog otvaranja dubrovačkih konzulata u Messini, i to samo 4 godine nakon potresa (1671. g.). Ta je luka bila značajna ne samo zbog obnovljene dubrovačke pomorske trgovine sa Sicelijom već i zbog svog položaja, pošto se nalazila na putu za važne trgovačke centre Napulj, Livorno i Genovu, kao i za mnoge luke zapadnog Mediterana. Iznenadna smrt J. Ranjine, dubrovačkog konzula u Messini (1682. g.), prisilila je tamošnje Dubrovčane da radi zaštite interesa svoje trgovine i pomorstva u toj luci sami odrede za privremenog konzula N. Fabrisa, koji je do odluke i izbora novog konzula obavljao sve konzularne poslove.⁴⁰ Ovo hitno imenovanje privremenog konzula dokazuje koliko je konzul bio potreban i važan za Dubrovčane koji su u to vrijeme živjeli i trgovali u Messini.

Tokom prve polovine XVIII. stoljeća vlada Dubrovačke Republike preduzela je niz mjera radi poboljšanja svojega ekonomskog stanja i unapređivanja pomorstva, ali zbog nedovoljno razvijene pomorske trgovine u lukama Sicilije ne nalazimo u to vrijeme nijedan novi dubrovački konzulat na otoku osim u Messini. Iskorištavajući razdoblje mira u prvoj polovini XVIII. stoljeća vlada Dubrovačke republike povećala je svoju trgovačku mornaricu nabavom novih brodova, donijela osnovne propise (Pomorski pravilnik, 1745. g.) radi što

³⁹ Poslije 1657. g. ne nalazimo više, među arhivskim dokumentima Hist. arhiva u Dubrovniku, podatke o postojanju i djelovanju konzula Dubrovačke Republike na Siciliji. *Lett. di Ponente*, 22, str. 47 (Dubrovački Sena javlja sredinom 1657. g. F. Cigaliju, konzulu, u Napulj i Messinu da se u interesu Dubrovnik moraju povući svi dubrovački brodovi u Jadran i to najkasnije za dva mjeseca, te ploviti samo tim morem do dalje odredbe Senata.); *V. Vinaver*, Dubrovačka nova ekonomska politika početkom XVII. veka, »Anali« Hist. instituta JAZU, sv. IV—V, Dubrovnik 1956. g., str. 417—452; *J. Tadić*, O pomorstvu Dubrovnik u XVI. i XVII. veku..., str. 184—186; *J. Luetić*, Dubrovnik, najveća tranzitna jadranska luka sedamnaestog stoljeća, »Dubrovnik«, br. 2, Dubrovnik 1964. g., str. 72—75; *I. Mitić*, Dubrovačka konzularna služba od najstarijih vremena do potresa..., str. 58—66.

⁴⁰ *Cons. rog.*, 119, str. 34 (Zaključak Senata donesen je 24. XI. 1671. g.); *Prepiska*, XVIII. st., 30.1739 (»Lettere di vari corrispondenti di Messina dal 1618. al 1687«); *Lett. di Ponente*, 28, str. 154 (25. XI. 1671. g.); *Fed. et attes.*, sv. 1, str. 132 (13. VII. 1687. g. — imenovan je A. Parisi za konzula u Messini.); *J. Radonić*, sp. dj., knj. III, sv. 2, Beograd 1939. g., str. 1010—1011 (Dubrovački notar u Messini A. Bareza obavještava 29. IX. 1682. g. dubrovačku vladu o privremenom izboru N. Fabrisa za konzula Republike u Messini.).

bolje organizacije pomorstva i rada konzula te poticala slobodnu plovidbu — brodarenje dubrovačkih brodova između raznih mediteranskih luka. Sve su te mjere, uz dalju pomorskotrgovačku konjunkturu na Mediteranu dovele do velikog uspona dubrovačkog pomorstva i do ponovne pojave mnogobrojnih konzulata u posljednjem razdoblju dubrovačke povijesti, od sredine XVIII. stoljeća do ukinuća Republike. Iako su dubrovački brodovi ponovo postali značajan faktor u pomorskoj trgovini po Mediteranu, ne nalazimo na Siciliji isti ili veći broj dubrovačkih konzulata, već naprotiv mnogo manji nego u XVI. stoljeću, tj. ukupno tri. Razlog je tome što su Dubrovčani u ovom razdoblju manje trgovali na Siciliji nego u prošlim stoljećima, nalazeći unosnije poslove i pomorski transport između mnogobrojnih luka istočnog i zapadnog Mediterana, dok su se tim otokom više služili kao prometnom bazom na dugim putovanjima s Levanta za Ponent i obratno. Baš iz tog razloga dubrovačka vlada osniva tek u drugoj polovici XVIII. stoljeća nove konzulate na pogodnim mjestima otoka Sicilije, pored Messine još samo u Augusti (1755. g.) i u Palermu (1757. g.).⁴¹ Ti su dubrovački konzulati na Siciliji djelovali neprekidno sve do ukinuća Republike.

U dubrovačkoj je konzularnoj praksi bilo uobičajeno, naročito u XVIII. stoljeću, da je konzul imenovao kao svoje predstavnike, koji su samo njemu bili odgovorni, vicekonzule u manjim lukama koje nisu imale poseban konzulat. Broj tih vicekonzulata se prilično mijenjao prema potrebi dubrovačke pomorske trgovine i važnosti pojedinih malih luka. O vicekonzulima koji su postojali i na Siciliji nemamo mnogo podataka, jer se njihovo dopisivanje s konzulima čuvalo u kancelariji — sjedištu konzulata, zbog čega je poslije ukidanja Republike bilo izgubljeno. Iz arhivskih dokumenata možemo utvrditi da je dubrovački konzulat u Messini imao u drugoj polovici XVIII. i početkom XIX. stoljeća svoje vicekonzulate u Cataniji, Sirakuzi, Terranuovi, Agrigentu, Licati i Castellammare, te da je u Palermu tamošnji dubrovački konzul imao svojega vicekonzula u istom mjestu. Prema tome je Dubrovačka Republika u spomenutom razdoblju imala na Siciliji samo tri konzulata i sedam vicekonzula, to znači ukupno deset (10) svojih konzularnih predstavnika.⁴² Potrebno je istaknuti da su samo konzuli bili službeni predstavnici Dubrovačke Republike, dok su vicekonzuli bili samo punomoćnici konzula u pojedinim manjim lukama na njegovom konzularnom području. Da li su spomenuti vicekonzuli djelovali neprekidno tokom XVIII. i početkom XIX. stoljeća, iz arhivskih podataka nismo mogli utvrditi.

Od spomenuta tri dubrovačka konzulata na Siciliji, u periodu poslije velikog potresa do ukinuća Republike, najvažniji je bio onaj u Messini, jer je

⁴¹ *Fed. et attes.*, sv. 3, str. 81 (24. III. 1744. g. — patent o imenovanju N. Speciale za konzula u Messini.); *isto*, sv. 3, str. 156 (10. V. 1752. g. — imenovanje A. Zileppa za konzula u Messini.); *Cons. rog.*, 169, str. 93 (F. Amadei imenovan je 1755. g. za dubrovačkog konzula u luci Augusti.); *Prepiska*, XVIII. st., 160.3199, str. 107 (1756. g. — zahvala F. Amadeia na imenovanju); *isto*, XVIII. st., 47.3086, str. 164 (Određujući jurisdikcijski područje konzulata u Messini i Palermu, dubrovačka je vlada uzela u obzir područja nizozemskih konzulata.); *Fid. et attes.*, sv. 3, str. 201 (15. VII. 1757. g. — patent o imenovanju C. Adamu za konzula u Palermu).

⁴² *Prepiska*, XVIII. st., 160.3199, str. 102, 151 (1764. g. — spominje se G. Fava kao vicekonzul dubrovački u Sirakuzi. Godine 1798. nalazimo dubrovačke vicekonzule u Agrigentu, Licati, Terranuova, Catanii.); *isto*, XVIII. st., 107.3146, str. 3 (1797. g. — spominje se P. Scoppel kao vicekonzul dubrovačkog konzulata u Palermu.).

kroz njegovu luku prolazilo najviše dubrovačkih brodova, pa je zbog toga od strane Senata u Dubrovniku bilo određeno da on bude generalni konzulat Dubrovačke Republike na tom otoku. Iako je krajem XVIII. stoljeća iz vojno-političkih razloga Palermo postao glavni grad Sicilije, to ipak nije utjecalo da ta luka bude određena za sjedište dubrovačkog generalnog konzulata, jer je sve do početka XIX. stoljeća glavna pomorskotrgovačka luka na Siciliji bila i ostala Messina.⁴³ Već smo prije spomenuli da su konzuli u početku obavljali svoje poslove na temelju privilegija, a kasnije od XVIII. stoljeća na osnovi odobrenja za rad vlasti, odnosno vladara zemlje u kojoj je konzul imao svoje sjedište. Dok se Sicilija nalazila pod Španjolskom, vicekraljevi iz Napulja izdavali su odobrenje za rad tamošnjim dubrovačkim konzulima, a od 1734. g. ta su odobrenja izdavali vladari Kraljevstva Dviju Sicilija.⁴⁴ Kako je za španjolske uprave, tokom XVI, XVII. i početkom XVIII. stoljeća, kao i za postojanja Kraljevstva Dviju Sicilija, u Napulju bilo sjedište vladara, pod koju je spadala i Sicilija, vlada u Dubrovniku odredila je da konzulat u Napulju nadzire rad i poslovanje svih dubrovačkih konzula na Siciliji. Osnivanjem Kraljevstva Dviju Sicilija vlada Dubrovačke Republike imenovala je u Napulju svog diplomatskog predstavnika, koji je uz diplomatsku službu obavljao i konzularne poslove za Republiku, nadzirao rad dubrovačkih konzula na Siciliji i prikupljao za njih sve potrebne dokumente kao i dozvolu za rad kod napuljske vlade.⁴⁵ Jedino u periodu od velikog potresa iz 1667. g. pa do 1710. g. Dubrovačka Republika nije imala svojega konzularnog predstavnika u Napulju, pa je u to vrijeme konzul u Messini bio izravno pod nadzorom i upravom vlade u Dubrovniku.

Budući da su dubrovački brodovi, ploveći po Mediteranu, često zalazili u razne luke Sicilije, to je i prihod tamošnjih dubrovačkih konzulata od naplate konzularne takse bio prilično velik. Prema praksi dubrovačke konzularne službe na Zapadu, sav prihod od ubrane konzularne pristojbe pripadao je dubrovačkom konzulu, pa su zbog toga oni nastojali da njihovo konzularno pod-

⁴³ *Prepiska*, XVIII. st., 160.3199, str. 104 («Lettere di diversi Corrispondenti di Sirakuza in Sicilia dal 1746 al 1787»); *isto*, XVIII. st., 160.3199, str. 115 («Lettere di vari Corrispondenti di Trapani degl'anni 1725, 1732, 1789»); *isto*, XVIII. st., 107.3146/VI, str. 4 («Corrispondenza de'Consoli in Palermo dal 1788 al 1799». Dubrovački konzul M. Martines javlja 1798. g. u Dubrovnik o dolasku engleskih brodova na Siciliju sa čitavom kraljevskom obitelji i vladom iz Napulja zbog ratnih prilika oko Napulja.).

⁴⁴ *Prepiska*, XVIII. st., 160.3199, str. 100, 147, 148, 151 («Lettere di V. Glandevase incaricato di publiche Commisioni a Palermo del 1798 e 1799». Vrlo je kratko vrijeme, krajem XIX. st., dubrovački konzul u Palermu vršio i diplomatske poslove u vrijeme kad se vlada iz Napulja povukla u taj grad zbog ratnih zbivanja.); *Lett. di Ponente*, 119, str. 102 (1786. g. vlada u Napulju je zabranila svojim podanicima da budu konzuli stranih zemalja na Siciliji); *Prepiska*, XVIII. st. 107.3146, str. 1 («Corrispondenza di G. d'Andrea, console a Messina dal 1787 al 1790»).

⁴⁵ *Prepiska*, XIX. st., 22.607, str. 1—9 («Lettere del Consolato Nazionale in Palermo dal 1800 al 1806.»); *isto*, XIX. st., 22.608, str. 1—3 («Corrispondenza del Consolato nazionale di Messina dal'1800 al 1805.»); *isto*, XVIII. st., 160.3199, str. 155 (Godine 1798. plaćao je svaki dubrovački brod koji je dolazio na Siciliju taksu od tri »onze« konzulu, a jednu »onzu« i 15 tamošnjeg novca dubrovačkom vicekonzulu.); *Lett. di Ponente*, 109, str. 4 (Pismo Senatu iz 1779. g. kojim L. Zileppi javlja da je imenovan konzulom u Messini.); *Prepiska*, XIX. st., 590/1, str. 107 (1806. g. dubrovačka vlada traži od svog konzula C. Adama iz Palerma da je obavijesti o broju brodova s kojih je skinuta dubrovačka zastava i stavljena zastava Napulja.); *I. Mitić*, O političko-ekonomskim vezama između Dubrovačke Republike i Napulja..., str. 485—503.

ručje obuhvati što veći broj luka u koje zalaze dubrovački brodovi. To je nastojanje dovelo do spora između dubrovačkih konzula u Palermu i Messini, pa je Dubrovački senat bio prisiljen da odredi (1794. g.) posebne senatore koji su morali raspraviti spor i točno odrediti konzularna područja tih konzulata, kako bi se otprilike izjednačili njihovi prihodi. Bilo je odlučeno da svaki od ta dva konzulata obuhvati svojim konzularnim područjem 10 određenih luka, čime je taj spor bio završen.⁴⁶ Inače su se u praksi dubrovačkih konzulata njihova konzularna područja, u većini slučajeva, poklapala s područjima ostalih, stranih, uglavnom nizozemskih konzularnih predstavnika.

U nastojanju za što bržom ekonomskom obnovom svoje zemlje poslije potresa, dubrovačka je vlada u pomorskotrgovačkim odnosima s lukama južne Italije i Sicilije iskorištavala ranije stečene privilegije od vladara Sicilije, Napulja i Španjolske. Te dubrovačke privilegije kao i one koje su se odnosile na konzule, potvrdio je (1650. g.) neposredno prije potresa, tadašnji španjolski kralj Filip, koji je bio ujedno i vladar Sicilije. S vremenom su te stečene privilegije raznih država, pa tako i dubrovačke, gubile svoju prijašnju vrijednost ustupajući, od sredine XVII. stoljeća, mjesto novim načelima i odnosima među zapadnoevropskim državama, koja su se temeljila na principu jednakosti i reciprociteta. Ta su načela kasnije prihvatila većina evropskih država, pa su uz razvoj sudstva u tim zemljama, utjecala na to da su konzuli izgubili ranije privilegije među koje je spadalo i pravo suđenja svojim podanicima. Zbog toga od druge polovice XVII. stoljeća ne nalazimo više u patentu o imenovanju dubrovačkih konzula na Siciliji, kao i u patentu ostalih konzula Dubrovačke Republike po Mediteranu, koje je izdavao Senat, klauzulu o pravu suđenja, koja je bila do tada uobičajena.⁴⁷

Kao što su Dubrovčani imali svoje konzule na Siciliji, tako su i podanici Sicilije, iz istog razloga, imali svojega konzula u Dubrovniku. Već 1422. g. spominje se dubrovački vlastelin T. Bunić kao konzul Messine u Dubrovniku. On je ostao na toj dužnosti sve do 1449. g., kad je Dubrovački senat privremeno zabranio, pod prijetnjom smrtno kazne, svim Dubrovčanima da pod bilo kojim uvjetima obavljaju konzularnu dužnost za strane države. Dubrovčani koji su vodili strane konzulate morali su se odreći te službe u roku od 8 dana. Tom su odredbom Senata bili obuhvaćeni, pored ostalih, i spomenuti konzul

⁴⁶ *Cons. rog.*, 201, str. 131 (zaključak Senata o imenovanju pet senatora radi rješenja spora između konzula u Messini i Palermu); *Div. not.*, 146, str. 35 (20. V 1795. g. upisana je odluka o razgraničenju područja konzulata u sporu, tako da područje konzulata u Palermu obuhvaća slijedeća mjesta: Palermo, Sacca, Mazzara, Marsala, Trapani, Termini, Cestellammare, Isola Ustica, Milazzo i Siculiana. Istom je odlukom područje konzulata u Messini obuhvaćalo mjesta: Messinu, Girgenti, Alicata, Terra-nuova, Scoglietti, Sirakuza, Agosta, Catania, Ciclara i Puzalo.); *Cons. rog.*, 204, str. 155 (U zaključku Senata od 1797. g. kojim je imenovan M. Martines dubrovačkim konzulom u Palermu spominje se i Dubrovčanin P. Skopić kao tamošnji vicekonzul); *Fed. et attes.*, 11, str. 208 (1802. g. — Imenovan je D. M. Adamo za zamjenika dubrovačkog konzula u Palermu.)

⁴⁷ *Isprave i akti*, XVII. st., br. 70 (14. XI. 1650. g. — španjolski kralj potvrđuje Dubrovčanima ranije privilegije.); *Fid. et attes.*, sv. 1, str. 132 (Patent izdan 23. VII. 1687. g. dubrovačkom konzulu A. Parisi u Messini, u kojem nije bilo označeno njegovo pravo suđenja.); *Prepiska*, XVIII. st., 47.3086, str. 4, 5, 6, (F. Carraciolo, dubrovački agent u Napulju, piše 1784. g. u Dubrovnik o ukidanju privilegija u Napulju i na Siciliji.); *Gj. Körbler*, Dubrovačka Republika i zapadnoevropske države ..., str. 249—250; *A. de Miltitz*, Manuel des consuls, knj. 1, London—Berlin 1837. g., str. 270—280 (Lois relatives aux Étrangers.); *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika ..., str. 56—57.

Messine, kao i M. Gundulić, konzul Sirakuze. Poslije te odluke Senata mnoge su konzulate preuzeli stranci, odnosno pripadnici zemlje koju su zastupali, pa tako već početkom druge polovice XV. stoljeća nalazimo u Dubrovniku prvog napuljskog konzula u osobi G. Dava iz Tortose. Kako je u to vrijeme bila Sicilija već ujedinjena s Napuljem, to je taj konzul štiti podanike i tog otoka. Njega je naslijedio na tom položaju 1472. g. D. de Florio, građanin Manfredonije. Taj je Florio boravio dugo godina u Dubrovniku, pa možemo pretpostaviti da je upravo od njega potekla dubrovačka porodica Florio.⁴⁸

Područje napuljske države došlo je početkom XVI. stoljeća pod vlast Španjolske, koja je preko svog vicekralja vladala Napuljem i Sicilijom sve do 1734. g., pa je za to vrijeme konzul Španjolske u Dubrovniku zastupao i interese Sicilije. Trgovac P. Torella bio je prvi španjolski konzul u Dubrovniku koji je od 1504. g. zastupao interese Španjolske, Napulja i Sicilije. Kasnije je, u prvoj polovici XVII. stoljeća, nekoliko članova dubrovačke obitelji Ohmučević vršilo poslove španjolskih konzula u Dubrovniku i time ujedno zastupalo interese trgovaca i podanika Sicilije. Jedan od članova obitelji Ohmučević, po imenu Petar, poginuo je u velikom potresu kao agent i konzul Španjolske. Budući da nije više bilo potomaka iz te kuće Ohmučević, neposredno nakon potresa Dubrovčanin Đ. Rusković preuzima ulogu španjolskog konzula u Dubrovniku i ostaje na toj dužnosti samo kratko vrijeme jer je umro već 1668. g. Njega naslijeđuje u španjolskom konzulatu također Dubrovčanin M. Podišić, koji se spominje kao agent i konzul u Dubrovniku sve do smrti 1701. g. Početkom XVIII. stoljeća bio je imenovan dubrovački trgovac B. Vlaiki za novog španjolskog konzula u Dubrovniku, koji je kao i svi prijašnji španjolski konzuli, obavljao sve potrebne poslove za Napulj i Siciliju, a kad su te dvije zemlje ušle u sastav Kraljevstva Dviju Sicilija (1734. g.), on je nastavio rad kao konzul ove kraljevine. Međutim, konzul Vlaiki nije dugo ostao na toj dužnosti, jer se pojavio za to mjesto mlad i okretan kandidat Dubrovčanin P. Stella.⁴⁹ Godine 1736. P. Stella je već bio konzul Kraljevstva Dviju Sicilija u Dubrovniku, na kojem je položaju ostao sve do kraja stoljeća. On je od 1740. g. bio ne samo konzul već i agent u Dubrovniku, što znači da je pored konzularne vršio i diplomatsku službu. Značenje tog konzulata uvelike je povećan kad je napuljska vlada, krajem 1743. g. odlučila da preko Dubrovnika održava redovnu poštansku vezu sa svojim predstavnikom u Carigradu. Od početka 1744. g. služili su se i Dubrovčani u dopisivanju sa svojim predstavnicima u Napulju i na Siciliji, kao i po ostalim lukama zapadnog Mediterana, ovom linijom koja je prolazila kroz Dubrovnik. S obzirom na velike količine pošte koja se kretala preko Dubrovnika u Napulj,

⁴⁸ *Div. not.*, 42, str. 32—33; *Cons. rog.*, 11, str. 132; *isto*, 16, str. 52; *isto*, 18, str. 36 (G. Davo imenovao je sredinom 1456. g. za svog vicekonzula J. Sparteriusa iz Saragose, najvećeg katalonskog trgovca koji je živio u Dubrovniku neprekidno 30 godina od 1439. g.); *K. Jireček*, Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti srednjeg vijeka . . . , str. 74—75, 80; *M. Spremić*, sp. dj., str. 68—75; *I. Mitić*, Predstavnicima stranih država u Dubrovniku za vrijeme Republike, »Pomorski zbornik« IV, Zagreb 1966. g., str. 382.

⁴⁹ *Prepiska*, XVI. st., br. 469 (Dokumenti španjolskog konzulata u Dubrovniku.); *Consolati fuoristieri in Ragusa*, 38, knj. 4, str. 8 (»Atti passati d'ordine dell'Ecc. Senato adi 18. novembre 1766.«); *Emilio Re*, Il consolato delle due Sicilie in Ragusa, Rešetarov zbornik iz dub. prošlosti, Dubrovnik 1931. g., str. 143 (B. Vlaiki je bio postavljen za napuljskog konzula u Dubrovniku od strane španjolskog kralja Karla II, a potvrđen 1702. g. od kralja Filipa V, jer se Napulj tada nalazio pod upravom Španjolske.)

konzul Stella je bio prisiljen da imenuje S. Marina iz Dubrovnika za svog vicekonzula. Krajem 1801. g. P. Stellu je naslijedio u konzulatu P. Francesci, koji je već prije bio kancelar napuljskog poslanika u Carigradu. P. Francesci nije bio od dubrovačke vlade priznat kao konzul Kraljevstva Dviju Sicilija u Dubrovniku, jer kao dubrovački podanik nije mogao, po ondašnjim propisima, obavljati službeno tu dužnost. Njemu je bilo dozvoljeno da vrši poslove konzula, kao i da se brine o otpremi pošte, samo nije dolazio u službeni kontakt s dubrovačkom vladom kao predstavnik Napulja i Sicilije. Nakon njegove smrti (1803. g.) konzularne je poslove preuzeo Napolitanac T. Bilas koji je kao strani podanik službeno predstavljao Kraljevstvo Dviju Sicilija u Dubrovniku sve do ukidanja Republike 1806. g.⁵⁰

Konzuli Sicilije, Španjolske i Kraljevstva Dviju Sicilija nisu u Dubrovniku samo zastupali interese trgovaca i pomoraca sa Sicilije i naplaćivali konzularnu pristojbu već su kao i dubrovački konzuli u inozemstvu rješavali, sve do XVIII. stoljeća, sporove između svojih podanika, brinući se neprekidno za unapređivanje trgovine između Dubrovnika i tog otoka. Ti su konzuli u Dubrovniku, kao i konzuli dubrovački na Siciliji, zajedno sa svojim podanicima — trgovcima i pomorcima uspjeli u raznim razdobljima dubrovačke prošlosti ne samo da održe u većoj ili manjoj mjeri bogatu razmjenu proizvoda i dobara između ove dvije zemlje već da je i prošire što se najbolje vidi iz razgranatih pomorskotrgovačkih odnosa Dubrovnika i Sicilije, naročito u XV, XVI. i u drugoj polovici XVII. stoljeća.

IV.

Iz navedenog možemo zaključiti da su bila četiri osnovna faktora koja su stoljećima značajno utjecala na razvoj pomorskotrgovačkih odnosa između Dubrovnika i Sicilije. To je u prvom redu pogodan pomorskotrgovački položaj tog otoka na Mediteranu, zatim privilegije tamošnjih vladara koje su veoma pogodovale osnivanju dubrovačkih konzulata, pomorskoj trgovini i trgovcima iz Dubrovnika koji su živjeli na Siciliji, mogućnost izvoza prehrambenih proizvoda za potrebe Dubrovnika kao i uvoza raznih artikala iz Dubrovnika i preko Dubrovnika za Siciliju, te najzad činjenica da su podanici Sicilije uživali na području Dubrovnika ista prava kao i Dubrovčani na Siciliji.

Počevši od XIII. stoljeća pa sve do ukidanja Republike politički su kontakti između Dubrovnika i Sicilije zauzimali beznačajno mjesto, dok su naprotiv ekonomski odnosi počivali na više-manje neprekidnoj povezanosti dubrovačkih podanika i stanovnika tog otoka. Po geografskom položaju i

⁵⁰ *Prepiska*, XVIII. st., 178.3329 («Copie di varie lettere officiose attinenti al Consolato delle Due Sicilie ...»; P. Stella je nosio naziv »agente e console di S. M. Re delle Due Sicilie appresso la Republica di Ragusa«, te je kao takav bio priznat od dubrovačkog Senata.); isto, XVIII st., 25.2912, («Lettere di corrispondenza con'gli Agenti di S. M. il Re delle Due Sicilie residenti a Ragusa dal 1749 al 1798 inclusive»); *Cons. rog.*, 208, str. 98, 131 (P. Francesci je bio predložen 1802. g. da bude privremeni konzul, »console interino«, ali to nije prihvatio dubrovački Senat.); *Miscellanea*, XVIII. st., Varia («Nota delli Consoli et agenti per S. Mta. Catt. che si sono stati in questa Ecc.Rep. dei quali s'ha cognitione»); *Z. Muljačić*, Pomorske i kopneno-pomorske poštanske veze starog Dubrovnika, »Naše more«, br. 1, Dubrovnik 1936. g., str. 12—15; *I. Mitić*, Predstavnici stranih država ..., str. 385—387.

mnogim lukama, Sicilija je bila veoma pogodan centar za dubrovačku pomorsku trgovinu, i to ne samo one između Dubrovnika i tog otoka već i između tog otoka i raznih mediteranskih luka, naročito onih njemu na Zapadu. Tokom stoljeća taj je odnos sa Sicilijom, uz povoljnu pomorskotrgovačku konjunkturu, pridonio općem napretku Dubrovačke Republike, i to u velikoj mjeri da je njezina trgovačka mornarica postala, naročito u XVI. i u drugoj polovici XVIII. stoljeća, značajan faktor u pomorskoj trgovini po Mediteranu.

Dubrovnici su poslije oslobođenja od vlasti Venecije, već u drugoj polovici XIV. stoljeća, uživali značajne privilegije na Siciliji, naročito u trgovanju, a kasnije u XV. stoljeću i u imenovanju konzula po lukama tog otoka. Tokom XVIII. stoljeća stare privilegije koje je Dubrovnik uživao na Siciliji izgubile su svoju vrijednost ustupajući mjesto novim načelima i odnosima među državama koje su se temeljile na principu jednakosti i reciprociteta. Dubrovčani su, bez obzira na novonastale međunarodne odnose i gašenje privilegija koje su ranije uživali, zadržali sve do ukinuća Republike prisne ekonomske i prijateljske odnose s vladarima tog otoka, jer je dubrovačkoj pomorskoj trgovini po Mediteranu i opskrba živežnim namirnicama ovisila u velikoj mjeri o vezama sa Sicilijom.

Od najstarijih vremena Sicilija je bila važno područje s kojeg su se Dubrovčani opskrbljivali prehrambenim artiklima, a dovozili na taj otok raznu robu s Balkana. Nije moguće točno utvrditi koliki su dio vanjske trgovine na Siciliji držali Dubrovčani u svojim rukama, ali je sigurno taj udio bio veoma značajan za razvoj privrede ne samo tog otoka već i Dubrovnika. U svim tim uvozno-izvoznim poslovima između Dubrovnika i Sicilije bili su angažirani, pored Dubrovčana, podanici Sicilije kao i drugih mediteranskih zemalja.

Opće stanje dubrovačke pomorske trgovine po Mediteranu odrazilo se i na odnose sa Sicilijom. Najveću ekspanziju svoje pomorske trgovine, a time i veze sa Sicilijom, ostvarili su Dubrovčani tokom XVI. stoljeća. Od kraja tog stoljeća počinje ekonomsko nazadovanje Dubrovnika, pa iz tog razloga vlada Dubrovačke Republike, u prvoj polovici XVII. stoljeća, neposredno prije velikog potresa, povlači svoje brodove u Jadran i time uvelike smanjuje pomorsku trgovinu sa Sicilijom. Tokom XVIII. stoljeća dolazi do ponovnog dubrovačkog pomorskog uspona, naročito u drugoj polovici tog stoljeća, zbog velikih evropskih ratova koji su pogodovali neutralnoj dubrovačkoj zastavi, pa Dubrovčane i njihove brodove ponovno nalazimo u velikom broju na Siciliji. Međutim, potrebno je naglasiti da je trgovina koju su obavljali dubrovački brodovi između Dubrovnika i Sicilije u razdoblju od sredine XVII. pa do početka XIX. stoljeća bilo slabijeg intenziteta nego u ranijim stoljećima, te da ovu trgovinu preuzimaju mnogi stranci sa svojim brodovima. Uzrok je takvog stanja što su u razdoblju poslije potresa, naročito tokom XVIII. i početkom XIX. stoljeća, neutralni dubrovački brodovi bili više angažirani u slobodnoj plovidbi, odnosno brodarenju, između mediteranskih luka pa su se Sicilijom više služili, ne samo radi opskrbe vodom i hranom za duga putovanja već i radi ukrcanja, iskrcanja ili pretovara razne robe koju su dovozili ili odvozili po raznim mediteranskim lukama.

Koliko su Dubrovčani trgovali na Siciliji i služili se tim otokom ploveći Mediteranom, najbolje nam ukazuje veoma rana pojava dubrovačkih konzulata

na tom otoku. Već krajem XIV. stoljeća nalazimo dubrovačke konzulate u Sirakuzi i Messini, to su ujedno bili i prvi konzulati Dubrovnika na području Mediterana, što posebno ukazuje na značenje Sicilije u razvoju dubrovačke pomorske trgovine po Mediteranu. Širenjem pomorske trgovine Dubrovčana po Siciliji u XV. i XVI. stoljeću dolazi do naglog povećanja broja njihovih konzulata na tom otoku. Već u XV. stoljeću nalazimo konzulate Dubrovačke Republike u Cataniji, Palermu, Augusti, Terranuova, Scala-Bruche i luci Trapani. Početkom XVI. stoljeća nalazimo još dubrovačke konzulate u lukama Agrigento, Milazzo i Castellammare, tako da je Dubrovnik imao na Siciliji u to vrijeme 11 svojih konzulata, više nego na bilo kojem otoku ili području Mediterana.

Kako je broj konzulata Dubrovačke Republike u pojedinim zemljama bio uvijek odraz pomorskotrgovačkih veza Dubrovnika s tom zemljom, to je i opadanje tih veza uzrokovalo i smanjenje broja dubrovačkih konzulata na Siciliji. Uoči velikog potresa ne nalazimo više nijedan konzulat Dubrovačke Republike na tom otoku, ali je obnova pomorskog trgovanja sa Messinom neposredno nakon potresa uvjetovalo ponovno otvaranje dubrovačkog konzulata u toj luci. Tek u drugoj polovici XVIII. stoljeća nalazimo još dva konzulata Dubrovačke Republike na Siciliji, i to u lukama Augusti i Palermu, tako da ih je ukupno bilo tri, što najbolje upozorava na činjenicu koliko se izmijenio karakter pomorskotrgovačkih odnosa između Dubrovnika i Sicilije u tom razdoblju dubrovačke povijesti. Pored spomenuta tri konzulata Dubrovačka je Republika imala na Siciliji tokom XVIII. stoljeća još i 7 vicekonzulata, koje su imenovali sami konzuli u manjim lukama svojega konzularnog područja. Ti su vicekonzuli ispomagali konzulima i bili njima odgovorni u obavljanju konzularnih poslova, ali nisu bili priznati kao službeni predstavnici Dubrovačke Republike.

Pored financijske koristi koje je Dubrovnik imao od pravilnog poslovanja svojih konzulata na Siciliji, mnogo je važnija bila korist od konzulata u tome što je njihovim radom dubrovačkoj trgovačkoj mornarici omogućeno da nesmetano vrši ulogu pomorskog prijevoznika između Dubrovnika i Sicilije i između Sicilije i drugih mediteranskih luka. Za vladavine Aragonesa na Siciliji dubrovački su konzuli na tom otoku bili pod izravnom nadzorom nadležnih vlasti u Dubrovniku, dok je za vrijeme španjolske vladavine, od početka XVI. stoljeća, taj nadzor provodio i pribavljao potrebno odobrenje za rad od napuljske vlade konzul odnosno agent Dubrovačke Republike u Napulju, gdje je bilo sjedište države. Tako je isto bilo i od 1734. g. u vrijeme postojanja Kraljevstva Dviju Sicilija, kad je dubrovački konzul u Napulju obavljao i diplomatske poslove za Dubrovačku Republiku.

Iz istog razloga zbog kojeg su Dubrovčani održavali svoje konzule na Siciliji i podanici su tog otoka imali svog konzula u Dubrovniku. U početku su te poslove vršili konzuli pojedinih sicilijanskih gradova (Messine, Sirakuze), a početkom XVI. stoljeća konzul Španjolske, koji je ujedno vršio i diplomatske poslove za svoju zemlju u Dubrovniku, sve do 1734. g., kad ga je na toj dužnosti, zbog izmijenjenih političkih prilika u Napulju, zamijenio konzul Kraljevstva Dviju Sicilija. Ti su konzuli, kao i svi ostali konzuli stranih zemalja u Dubrovniku, morali biti priznati od nadležnih dubrovačkih vlasti bez kojeg odobrenja nisu mogli službeno započeti svoj rad.

Na kraju je potrebno naglasiti da su Dubrovčani uz pomoć širokih privilegija dobivenih od vladara Sicilije, izgrađenom trgovačkom mornaricom, krupnim trgovcima koji su se orijentirali na razmjenu sa Sicilijom, te dobro razvijenom i organiziranom konzularnom službom, uspjeli da postignu visok stupanj pomorskotrgovačke djelatnosti na tom otoku, kao u nijednoj drugoj zemlji ili području na Mediteranu. Međusobna zavisnost zemalja jasno dolazi do izražaja na primjeru Dubrovnika i Sicilije, jer su ovdje obostrani interesi, potreba za prehrambenim proizvodima, s jedne strane, i balkanskim sirovinama s druge, doveli do njihove zajedničke pomorskotrgovačke povezanosti, a time i do uzajamnog ekonomskog napretka i razvoja.

(Primljeno na 10. sjednici Razreda za društvene znanosti JAZU od 5. prosinca 1979.)

Ilija Mitić

BEITRAG ÜBER DIE ERFORSCHUNG DER BEZIEHUNGEN
ZWISCHEN DUBROVNIK UND SIZILIEN VON DER ZWEITEN
HÄLFTE DES 14. JHS. BIS ZUM BEGINN DES 19. JHS.

Zusammenfassung

Vier Umstände haben jahrhundertlang auf die Entwicklung der Marine-Handelsbeziehungen zwischen Dubrovnik und Sizilien gewirkt: die günstige marinewirtschaftliche Lage dieser Insel im Mittelmeer, weiters die Privilegien der dortigen Herrscher, die sehr den Marinehandel und die Händler aus Dubrovnik, die in Sizilien lebten, begünstigten, in diesem Zusammenhang wurde auch das Dubrovniker Konsulat gegründet, weiters die Möglichkeit der Ausfuhr von Nahrungsmitteln (Getreide, Salz, Öl, Zucker und Obst) für den Bedarf Dubrovniks, wie die Einfuhr verschiedener Artikel aus Dubrovnik und über Dubrovnik nach Sizilien (Silber, Stoffe, Leder, Pelz, Pech, Seile und verschiedene Farben) und schliesslich genossen die Untertanen von Sizilien auf dem Dubrovniker Gebiet das gleiche Recht wie die Dubrovniker in Sizilien.

Wieviel die Dubrovniker auf Sizilien Handel trieben und sich dieser Insel bedienten, indem sie das Mittelmeer befuhren, zeigt uns am besten, dass sehr früh ein Dubrovniker Konsulat auf dieser Insel bestand. Bereits zu Ende des 14. Jhs. finden wir Dubrovniker Konsulate in Syrakus und Messina. Das waren gleichzeitig die ersten Konsulate Dubrovniks im Mittelmeerraum. Bereits im 15. Jh. finden wir Dubrovniker Konsulate in Catania, Palermo, Augusta, Terranuova, Scala-Bruche und im Hafen Trapan und zu Beginn des 16. Jhs. noch in den Häfen Agrigento, Milazzo und Castellammare, so dass Dubrovnik zu dieser Zeit 11 Konsulate besass, mehr als auf irgend einer Insel oder in irgend einem Gebiet im Mittelmeerraum. Wegen der Veränderung des Charakters und der Verringerung der Intensität der Marinehandelsbeziehungen zwischen Dubrovnik und Sizilien in der Zeit nach dem Erdbeben (1667) und weiters bis zur Auflösung der Republik finden wir nur drei Dubrovniker Konsulate auf Sizilien und zwar in Messina, Augusta und Palermo und 7 Vice-Konsulate in verschiedenen Häfen dieser Insel.

Aus dem gleichen Grund, weshalb die Dubrovniker ihre Konsulate auf Sizilien unterhielten, hatten auch die Untertanen dieser Insel ihren Konsul in Dubrovnik.